

UNITED NATIONS
HUMAN RIGHTS
OFFICE OF THE HIGH COMMISSIONER

Qadınlara Qarşı Ayrı-seçkiliyin Ləğv Edilməsi üzrə Komitənin

Qızların və qadınların təhsili
hüququna dair

36 sayılı (2017) ümumi tövsiyəsi

İNSAN HÜQUQLARI

Bu nəşr Avropa İttifaqının maliyyə dəstəyi hesabına Birləşmiş Millətlər Təşkilatının İnsan Hüquqları üzrə Ali Komissarlığı tərəfindən tərcümə edilərək dərc olunmuşdur. Bu nəşrin müəllifi Birləşmiş Millətlər Təşkilatının İnsan Hüquqları üzrə Ali Komissarlığıdır. Bu nəşrdə istifadə olunan məzmun və material heç bir halda Avropa İttifaqının mövqeyini əks etdirmir.

Avropa İttifaqı
tərəfindən maliyyələşdirilir

UNITED NATIONS
HUMAN RIGHTS
OFFICE OF THE HIGH COMMISSIONER

Qadınlara Qarşı Ayrı-Seçkiliyin
Ləğv Edilməsi üzrə Komitənin
Qızların və qadınların təhsili
hüququna dair 36 sayılı
Ümumi Tövsiyəsi
(2017)

“Qadınlara qarşı Ayrı-seçkiliyin Bütün Formalarının Ləğv Edilməsi haqqında” Konvensiya

Paylanma: Ümumi
27 noyabr 2017-ci il

Əsli: İngilis dili
Qeyri-rəsmi tərcümə

Qadınlara Qarşı Ayrı-Seçkiliyin Ləğv Edilməsi üzrə Komitə

Qızların və qadınların təhsili hüququna dair 36 sayılı (2017) ümumi tövsiyə

I. Giriş

1. Təhsil insan hüquqları dəyərlərinin təşviqində əsas, dəyişdirici və gücləndirici rol oynayır, gender bərabərliyinə və qadınların səlahiyyətlərinin artırılmasına aparan yol kimi tanınır.¹ O, həm də şəxsi inkişaf və vətəndaş məsuliyyətinə və milli inkişafa töhfə verə bilən səlahiyyətli işçi qüvvəsinin və vətəndaşların inkişafı üçün mühüm vasitədir. Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Minilliyin Bəyannaməsində Baş Assambleya 2015-ci ilə qədər uşaqların hər yerdə ibtidai təhsilin tam kursunu başa vürməsinə, qız və oğlanların bütün səviyyələrdə təhsilə bərabər çıxış (55/2 sayılı qətnamə) əldə etməsinə təmin etməyi qərara almışdır.

2. Əhəmiyyətli irəliləyişlərə baxmayaraq, bu məqsədə nail olunmamışdır. Qızların və qadınların təhsili davamlı və inklüziv inkişaf üçün ən effektiv investisiyalardan biri hesab olunur; bununla belə, 2012-ci ildə dünyada ibtidai məktəb yaşında olan 32 milyon qız məktəbə getmirdi ki, bu da məktəbdən kənar qalan bütün uşaqların 53 faizini təşkil edir, eləcə də aşağı orta məktəb yaşlı 31,6 milyon yeniyyətə qız (50,2 faiz) da məktəbə gedə bilmirdi.² Təhsil imkanlarının mövcud olduğu yerlərdə belə bərabərsizliklər israrla davam edərək qadınların və qızların bu cür imkanlardan tam yararlanmasına mane olur. 2013-cü ilin sentyabr ayında Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Təhsil, Elm və Mədəniyyət Təşkilatı (UNESCO) öz hesabatında³ dünya üzrə 773,5 milyon

¹ Azza Karam, “Təhsil gender bərabərliyinə aparan yol kimi”, BMT Xronikası, cild. L, № 4 (2013).

² UNESCO-nun Statistika İnstitutu və Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Uşaq Fondu, *Hamı üçün Təhsillə bağlı Pozulmuş Vədi Düzəltmək: Məktəbdən Yayınan Uşaqlar üzrə Qlobal Təşəbbüsün Nəticələri* (2015).

³ UNESCO-nun Statistika İnstitutu, Böyüklər və gənclərin savadlılığı haqqında məlumat vərəqi № 26, sentyabr, 2013: <http://uis.unesco.org/sites/default/files/documents/fs26-adult-and-youth->

yetkin insanın (15 yaş və daha yuxarı) savadsız olduğunu və onların 61,3 faizini qadınların təşkil etdiyini, gənclər arasında isə (15-24 yaş) 125,2 milyon nəfərin savadsız olduğunu və bu əhalinin 61,3 faizinin qadınlar və qızlardan ibarət olduğunu bildirmişdir. Qızlar və qadınlar təhsilə çıxış əldə etmək, məktəbdə saxlanılmaq, onu bitirmək, məktəbdə münasibət və öyrənmənin nəticələri baxımından bütün məktəb prosesi zamanı, eləcə də karyera seçimləri baxımından qeyri-mütənasib şəkildə ayrı-seçkiliyə məruz qalırlar ki, bu da həm məktəb mühitində, həm də ondan kənarında əlverişsiz vəziyyətə düşmələrinə səbəb olur.

3. Hamı üçün inklüziv və keyfiyyətli təhsilin təmin edilməsi və davamedici təhsilin təşviq edilməsi zərurəti Baş Assambleyanın 2030-cu ilə qədər dünyanı dəyişdirmək məqsədilə qəbul edilmiş 70/1 sayılı qətnaməsində öz əksini tapan 4-cü Dayanıqlı İnkişaf Məqsədinin prioritetidir. Əldə edilməli olan iki mühüm təhsil hədəfi bütün qızların və oğlanların müvafiq və effektiv təlim nəticələrinə gətirib çıxaran pulsuz, ədalətli və keyfiyyətli ibtidai və orta təhsili başa vurmasını təmin etmək; təhsildə gender bərabərsizliyini aradan qaldırmaq və əlilliyi olan şəxslər, yerli xalqlar və həssas vəziyyətdə olan uşaqlar da daxil olmaqla, həssas qruplar üçün təhsil və peşə hazırlığının bütün səviyyələrinə bərabər çıxışı təmin etməkdən ibarətdir. 2015-ci il noyabrın 4-də UNESCO-nun Ümumi Konfransı tərəfindən qəbul edilmiş və global təhsil ictimaiyyəti tərəfindən Dayanıqlı İnkişaf Məqsədlərinin tamamlayıcı amili hesab edilən "Təhsil üçün 2030-cu il Fəaliyyət Çərçivəsi"ndə etiraf olunur ki, gender bərabərliyi hamı üçün təhsil hüququ ilə ayrılmaz şəkildə bağlıdır və bütün tələbələrin yalnız təhsilə çıxış əldə etmələrini və başa çatdırmalarını deyil, həm də təhsildə və təhsil vasitəsilə bərabər səlahiyyətlərə malik olmalarını təmin etmək üçün onun əldə edilməsi hüquqa əsaslanan yanaşma tələb edir.

4. Bununla belə, müəyyən faktorlar qızların və qadınların təhsil almaq üçün əsas insan hüquqlarını tələb etmələrinə və onlardan istifadə etmələrinə qeyri-mütənasib şəkildə mane olur. Bu kimi amillərə yoxsulluq və iqtisadi böhranlar nəticəsində vəziyyəti daha da kəskinləşən əlverişsiz və təcrid olunmuş qruplardan olan qızların və qadınların çıxışına maneələr, kurikulumlarda, dərslərdə və tədris proseslərində gender stereotipləri, məktəbdə və məktəbdən kənarında qızlara və qadınlara qarşı zorakılıq və onların kişilərin üstünlük təşkil etdiyi akademik və peşə sahələrinə cəlb edilmələrinə qarşı struktur-əsaslı və ideoloji məhdudiyətlər daxildir.

5. Qızların və qadınların təhsil hüququnun qanuni olaraq tanınması mövzusunda boşluq ciddi olaraq qalır və bu hüququn səmərəli şəkildə icrası,

aşağıda göstərilədiyi kimi, Konvensiyanın 10-cu maddəsi ilə bağlı əlavə təlimat və tədbirlər tələb edir. Buradakı tövsiyələr, Komitənin yekun müşahidələri və mövcud ümumi tövsiyələr də daxil olmaqla, Konvensiyaya uyğun olaraq mövcud məhkəmə təcrübəsinə, iştirakçı Dövlətlər, qeyri-hökumət və vətəndaş cəmiyyəti təşkilatları və akademiklər də daxil olmaqla, maraqlı tərəflərin 2014-cü ilin iyul ayında Komitənin ev sahibliyi etdiyi yarım günlük ilkin məsləhətləşmədə təqdim etdiyi yazılı hesabatlar və şifahi təqdimatlardan əldə edilən məlumatlara əsaslanır.⁴

II. Təhsil hüququnun məhkəmə aidiyyəti olması

6. 1948-ci ilin dekabrında Baş Assambleya tərəfindən Ümumdünya İnsan Hüquqları Bəyannaməsi qəbul edildikdən sonra təhsil əsas insan hüququ kimi qəbul edilmişdir. Daha sonra bir sıra beynəlxalq, regional və milli sənədlər və məhkəmə qərarları⁵ bu hüququn məhkəmə aidiyyəti olduğunu və buna görə də qanunla icra edilə biləcəyini müəyyən etmişdir. Buna görə də, həmin sənədlər təhsil sahəsində ayrı-seçkilikdən müdafiənin insan hüquqlarına dair qanunun təməl və əsas prinsipi olmasını təmin edir.

7. Bu baxımdan, Komitənin qadınların ədliyyəyə çıxışı ilə bağlı 33 sayılı (2015) ümumi tövsiyəsinə uyğun olaraq, bütün iştirakçı Dövlətlər qızları və qadınları bütün səviyyələrdə təhsil almaq imkanından məhrum edən ayrı-seçkiliyin istənilən formasından qorumaq, belə hallar baş verdikdə isə onların ədliyyəyə müraciət etmək imkanlarının olmasını təmin etmək öhdəliyi daşıyırlar.

III. Təhsil hüququ: mövcud normativ baza

8. Ümumdünya İnsan Hüquqları Bəyannaməsinə əlavə olaraq, təhsil hüququ bir sıra beynəlxalq və regional ⁶ hüquqi qüvvəyə malik sənədlərdə təsbit edilmişdir. Buna görə də iştirakçı Dövlətlər milli hüquq sistemlərində məhkəmə aidiyyəti olması şərt olan təhsil hüququna hörmət etmək, onu müdafiə və icra etmək öhdəliyi daşıyırlar.

9. Bir insan hüququ kimi təhsil digər insan hüquq və azadlıqlarından istifadəni artırır, inkişaf sahəsində ciddi faydaları verir, gender bərabərliyini asanlaşdırır

⁴ Baxın: www.ohchr.org/EN/HRBodies/CEDAW/Pages/Womensrighttoeducation.aspx.

⁵ Baxın: *SERAP Nigeriyaya qarşı*, qərar, Qərbi Afrika Dövlətləri İqtisadi Birliyinin Ədalət Məhkəməsi (iddia N. ECW/CCJ/APP/12/07; qərar N. ECW/CCJ/JUD/07/10 (30 noyabr 2010-cu il)).

⁶ İnsan Hüquqları haqqında Ərəb Xartiyası, Amerika Dövlətləri Təşkilatının Nizamnaməsi, Amerika İnsan Hüquqları və Vəzifələri Bəyannaməsi, İnsanların və Xalqların Hüquqları haqqında Afrika

və sülhü təşviq edir. O, həmçinin yoxsulluğu azaldır, iqtisadi artımı gücləndirir və gəlirləri artırır, sağlam həyat sürmək şanslarını artırır, erkən nikahları və ana ölümlərini azaldır və insanları xəstəliklərə qarşı mübarizə alətləri ilə təmin edir.

10. Beynəlxalq səviyyədə, o cümlədən UNESCO tərəfindən təhsilin mövcud resurslara uyğun olaraq mərhələli şəkildə həyata keçirilə biləcəyi tanınsa da, təhsil hüququnun əsasını təşkil edən milli qanunvericilik aspektləri dərhal tətbiq edilməli, o cümlədən ayrı-seçkiliyə yol verilmədən dövlət təhsil müəssisələrinə və proqramlarına çıxış hüququ, təhsilin beynəlxalq standartlarda müəyyən edilmiş məqsədlərə uyğunluğu, hamı üçün ibtidai təhsil təmin edilməli, ibtidai, orta və ali təhsilin təmin edilməsini özündə ehtiva edən milli təhsil strategiyası qəbul və icra edilməli, dövlətin və ya üçüncü şəxslərin müdaxiləsi olmadan, minimum təhsil standartlarına uyğun olaraq azad təhsil seçimi təmin edilməlidir.⁷

11. Təhsil hüququ ilə bağlı beynəlxalq hüquqi qüvvəyə malik sənədlərə aşağıdakılar daxildir: "İqtisadi, Sosial və Mədəni Hüquqlar haqqında" Beynəlxalq Pakt (maddə 13); "İrqi Ayrı-seçkiliyin Bütün Formalarının Ləğvi haqqında" Beynəlxalq Konvensiya (maddə 5); "Bütün Əməkçi Miqrantların və Onların Ailə üzvlərinin Hüquqlarının Müdafiəsi haqqında" Beynəlxalq Konvensiya (maddə 30); "Əlilliyi Olan Şəxslərin Hüquqları haqqında" Konvensiya (maddə 24); "Uşaq Hüquqları haqqında" Konvensiya (maddə 28); UNESCO-nun Bədən Tərbiyəsi və İdman haqqında" Beynəlxalq Xartiyası (maddə 1); və UNESCO-nun "Texniki və Peşə Təhsili haqqında" Konvensiyası.

12. İcbari qüvvəsi olmayan siyasi öhdəliklər və qlobal strategiyalar hökumətlərin təhsilin milli inkişafı və sosial transformasiyanı sürətləndirən katalizator kimi tanınması ilə bağlı məsuliyyətlərini bir daha təsdiqləyir. Dövlətlər qızların və qadınların təhsilə və təlimə çıxışında bərabərsizlik və yetərsizliyə qarşı mübarizə aparmaq üçün strateji tədbirlər görməyə çağırılır. Bunlara aşağıdakılar daxildir: Əhali və İnkişaf üzrə Beynəlxalq Konfransın Fəaliyyət Proqramı, 1994; Pekin Fəaliyyət Platforması, 1995; "Hamı üçün Təhsil haqqında" Ümumdünya Bəyannaməsi, 1990; Dakar Fəaliyyət Çərçivəsi, 2000; Minilliyin İnkişaf Məqsədləri, 2000; bütün qadınlara və qızlara qarşı ayrı-

Xartiyası, Uşaq Hüquqları və Rifahı haqqında Afrika Xartiyası, Afrikada qadınların hüquqlarına üzrə İnsanların və Xalqların Hüquqları haqqında Afrika Xartiyasına Protokol, İnsan Hüquqlarının və Əsas Azadlıqların Müdafiəsi haqqında Konvensiyaya və Əməkçi Miqrantların Hüquqi Statusuna dair Avropa Konvensiyasına birinci Protokol.

⁷ UNESCO, "Təhsil hüququ: qanun və siyasətə baxış qaydaları" (2014) <http://unesdoc.unesco.org/images/0022/002284/228491e.pdf>.

seçkiliyin bütün formalarının ləğvinə yönəlmiş Dayanıqlı İnkişaf Məqsədləri və hədəflərini özündə əks etdirən Dayanıqlı İnkişaf üzrə 2030-cu il Gündəliyi, 2015.

IV. Ümumi tövsiyənin əhatə dairəsi: üçtərəfli insan hüquqları çərçivəsi

13. Qızları və qadınları gücləndirən təhsil onları öz cəmiyyətlərində oğlan və kişilərlə bərabər əsasda daha geniş sosial-iqtisadi, mədəni və siyasi hüquqlarını tələb və icra etmək bacarıqları ilə təchiz edir. Gender bərabərliyinə nail olmaq üçün təhsil sisteminin bütün aspektləri, qanunlar və siyasətlər, təhsilin məzmunu, pedaqoji materiallar və öyrənmə mühitləri genderə həssas, qızların və qadınların ehtiyaclarına cavab verən və hamı üçün transformativ olmalıdır.

14. Hazırkı ümumi tövsiyə üç amilə yönəlmiş təhsil üçün insan hüquqları çərçivəsinə əsaslanır: birincisi, təhsil almaq hüququ; ikincisi, təhsil daxilində hüquqlar; üçüncüsü, təhsil vasitəsilə bütün insan hüquqlarından istifadə edilməsi məqsədilə təhsilin lazımi alətə çevrilməsi. Üçtərəfli çərçivə əsasən təhsil hüququ üzrə Xüsusi Məruzəçi tərəfindən hökumətin məktəbə əlçatanlıq, mövcudluq, məqbulluq⁸ və uyğunlaşma sahəsindəki öhdəlikləri çərçivəsində müəyyən edilmiş və aşağıda qeyd olunan hüquqları əks etdirir.

15. Təhsil almaq hüququ iştirakdan ibarətdir və öz əksini qız və oğlanların, qadın və kişilərin bərabər şəkildə təmsil olunma dərəcəsində, eləcə də müvafiq yaş qruplarını müxtəlif səviyyələrdə yerləşdirmək üçün lazımi olan yetərli infrastrukturun mövcudluğunda tapır. Davamiyyət, məktəbdə qalmaq və bir səviyyədən digərinə keçid təhsil almaq hüququna nə dərəcədə riayət olunduğunun göstəriciləridir.

16. Təhsil daxilində hüquqlar ədədi bərabərlikdən kənara çıxır və təhsildə əsaslı gender bərabərliyini təşviq etmək məqsədi daşıyır. Bunlar rəftar və imkanlarda bərabərliyə, eləcə də təhsil müəssisələrində qadın və kişi tələbələr və müəllimlər arasında gender münasibətlərinin xarakterinə aiddir. Cəmiyyətin sosial institutlar vasitəsilə gender əsaslı bərabərsizlikləri formalaşdırdığını, təkrar yaratdığını və təhsil müəssisələrinin bu baxımdan mühüm oyunçular olduğunu nəzərə alsaq, bərabərlik amili xüsusilə vacibdir. Yerləşmiş ayırı-seçkilik xarakterli gender normaları və təcrübələrinə meydan oxumaq əvəzinə, bir çox cəmiyyətlərdə gender stereotipləri məktəb təhsili vasitəsilə gücləndirilir və qadın/kishi və təcəlilik/hakimiyyət iyerarxiyalarının və

⁸ Baxın: [E/CN.4/1999/49](#).

reproduktiv/produktiv və özəl/dövlət bölgüsünün yenidən yaradılması ilə ifadə olunan cəmiyyətin gender nizamını qoruyur.

17. Təhsil vasitəsilə hüquqlar məktəbin həyatın təhsildən kənar sahələrində hüquqları və gender bərabərliyini formalaşdırması yollarını müəyyən edir. Belə bir hüququn olmaması xüsusilə transformasiya xarakterli olan təhsilin qadınların sosial, mədəni, siyasi və iqtisadi sahələrdə mövqeyini əhəmiyyətli dərəcədə yüksəldə bilməməsi və bununla da onların həmin sahələrdə hüquqlardan tam istifadə etməsinə mane olması şəklində özünü büruzə verir. Əsas narahatlıq, sertifikatlaşdırmanın kişilər üçün olduğu kimi qadınlar üçün də eyni dəyər və sosial əhəmiyyət daşıyıb-daşımamasıdır. Qlobal tendensiyalar göstərir ki, bir çox hallarda, hətta kişilərin təhsil səviyyəsinin qadınlardan aşağı olduğu yerlərdə belə, kişilər bu arenalarda daha yaxşı mövqe tuturlar.

18. Hazırkı ümumi tövsiyə qızların və qadınların təhsil daxilində və təhsil vasitəsilə hüquqlarından istifadə etmələrinə mane olan ayrı-seçkiliyin çoxsaylı və çarpaz formalarına əsaslanan regional bərabərsizliklərin və ölkədaxili bərabərsizliklərin ləğv edilməsini təmin etmək məqsədi daşıyır. Hazırkı ümumi tövsiyə Konvensiyanın 10-cu maddəsini genişləndirir və təhsil hüququ ilə Konvensiyada təsbit olunmuş digər hüquqlardan istifadə arasında əlaqəni müəyyən etmək üçün onu bütün digər maddələrlə və müvafiq mövcud ümumi tövsiyələrlə əlaqələndirir.

19. Hazırkı ümumi tövsiyənin hədəf istifadəçilərinə aşağıdakılar daxildir: bütün səviyyələrdə dövlət təhsili və özəl təhsillə bağlı hüquqi və siyasi qərarların hazırlanması və həyata keçirilməsi ilə məşğul olan bütün dövlət rəsmiləri; akademiya və tədqiqatçılar; tələbə, müəllim və valideyn birlikləri; qızların və qadınların təhsili ilə məşğul olan dövlət orqanları və qeyri-hökumət təşkilatları; ənənəvi və inanca əsaslanan təşkilatlar; mətbuat; korporativ təşkilatlar və həmkarlar ittifaqları.

V. Təhsildə gender əsaslı ayrı-seçkiliyin aradan qaldırılması

20. Konvensiya qadınlar üçün beynəlxalq hüquqi normadır və onu 2017-ci ilin iyununda ratifikasiya etmiş 189 dövlət üçün icbari beynəlxalq hüquq rolunu oynayır. 10-cu maddə qadınların və qızların qanuni təhsil hüququna toxunur; İştirakçı Dövlətlər qadınlara qarşı ayrı-seçkiliyi ləğv etmək üçün onların təhsil sahəsində kişilərlə bərabər hüquqlarını təmin etmək baxımından bütün lazımi tədbirləri görməli və bununla da davamlı təhsildə və təhsilin bütün səviyyələrində qadınlara qarşı ayrı-seçkiliyi aradan qaldırmalıdırlar. Ayrı-seçkiliyə yol verilməməsi meyarına cavab vermək üçün təhsil həm qanunda,

həm də təcrübədə hər hansı qadağan olunmuş əsasda ayrı-seçkiliyə yol verilmədən bütün qızlar və qadınlar, o cümlədən əlverişsiz və marjinal qruplara aid olanlar üçün əlçatan olmalıdır.

21. Konvensiyanın 1-ci maddəsi ayrı-seçkiliyi cinsə görə edilən hər hansı fərq, istisna və ya məhdudiyət kimi müəyyən edir ki, bu da qadınların ailə vəziyyətindən asılı olmayaraq, kişilər və qadınlar arasında bərabərlik əsasında siyasi, iqtisadi, sosial, mədəni, mülki və ya hər hansı digər sahədə insan hüquqları və əsas azadlıqlarının tanınmasına, onlardan istifadəyə və ya onların icrasına xələl gətirmək və ya onları ləğv etməklə nəticələnir ya da o məqsədi daşıyır. Buna görə də İştirakçı Dövlətlərdən təkcə təhsilin insan hüququ kimi tanınmasını deyil, həm də bu hüquqdan qızların və qadınların tam və sərbəst şəkildə istifadə və onları icra etmələri üçün müvafiq şəraitin yaradılmasını təmin etmək tələb olunur.

22. İştirakçı Dövlətlərin kişilər və qadınların hüquqlarının icra edilməsi və onların bu hüquqdan bərabər şəkildə istifadə etmələrini təmin etməli olduqları vəziyyətləri və tələbləri dəqiqləşdirərkən Konvensiyanın 2-ci maddəsi həm mənfi, həm də müsbət öhdəlikləri bir daha təsdiq edir. Onun əsasını ayrı-seçkiliyin qadağan edilməsi təşkil edir ki, bu da İştirakçı Dövlətlərin qızların və qadınların təhsil hüquqlarından - hörmət etmək öhdəliyindən tam istifadə etmələrinə birbaşa və ya dolayı yolla müdaxilə etməkdən çəkinməli olduğunu-hörmət etmək öhdəliyi daşdığını bildirir. Eynilə, İştirakçı Dövlətlər kişilərlə bərabər əsasda qızların və qadınların potensialının tam inkişafı üçün təhsil daxilində və təhsil vasitəsilə mövcud olan hüquqlarını təmin etməklə, öz öhdəliklərini yerinə yetirmək üçün müsbət addımlar atmalıdırlar.

23. Dünyanın bəzi regionlarında qızların və qadınların təhsil sahəsində ədədi bərabərlik baxımından əldə etdikləri nailiyyətlər, de-facto bərabərliyi təşviq etmək məqsədi daşıyan rəsmi hüquqi və siyasi çərçivələrin mövcudluğuna baxmayaraq, onların üzləşdiyi ayrı-seçkiliyin davam etdiyini gizlədir. Rəsmi sənədlərdə əks olunan bərabərliyin müdafiəsi həmin sənədlərin yalnız Konvensiyanın 1-ci və 2-ci maddələrində qeyd olunan müddəalara uyğun olaraq icra edildiyi təqdirdə səmərəli ola bilər.

24. Komitə İştirakçı Dövlətlərə qızların və qadınların təhsil daxilində və təhsil vasitəsilə mövcud olan hüquqlarına hörmət etmək, onları qorumaq və icra etmək üçün aşağıdakı tədbirləri həyata keçirməyi tövsiyə edir:

(a) Konvensiyanın 10-cu maddəsinə riayət olunmasını gücləndirmək və cəmiyyətdə təhsilin fundamental insan hüququ və qadınların səlahiyyətlərinin artırılmasının əsası kimi əhəmiyyəti barədə maarifləndirmə aparmaq;

- (b) Qadınların insan hüquqlarına dair yaşa uyğun təhsil və Konvensiyanı bütün səviyyələrdəki məktəb kurikulumlarına daxil etmək;
- (c) Qızların və qadınların təhsil daxilində və təhsil vasitəsilə mövcud olan hüquqlarının müdafiəsini və icrasını təmin etmək üçün konstitusiyaya dəyişikliklər etmək və/və ya digər müvafiq qanunvericilik tədbirləri həyata keçirmək;
- (d) Bütün qızlar və qadınlar, o cümlədən qadın və qızların əlverişsiz vəziyyətdə olan bütün qrupları üçün davamlı təhsil hüququnu təmin edən qanunvericilik aktını qəbul etmək;
- (e) Təhsil sektorunda qızlara və ya qadınlara qarşı birbaşa və ya dolaylı ayrı-seçkiliyə yol verən siyasətləri, institusional, inzibati və tənzimləyici təlimat və təcrübələri ləğv və/yaxud islah etmək;
- (f) Beynəlxalq standartlara uyğun olaraq, qızlar üçün minimum nikah yaşını 18 yaş olaraq müəyyən edən və icbari təhsilin sonunu minimum əmək yaşı ilə uyğunlaşdıran qanunvericilik aktı qəbul etmək;
- (g) Hamilə qızların və müəllimlərin qovulmasına icazə verən qanunları və siyasətləri nəzərdən keçirmək və/və ya ləğv etmək, onların doğuşdan sonra məktəbə qayıtmalarına heç bir məhdudiyətin olmamasını təmin etmək;
- (h) Təhsil hüquqlarının qanuni qüvvə daşdığını, bu hüquqlar pozulduğu təqdirdə qızların və qadınların ədliyyəyə bərabər və səmərəli çıxış imkanına malik olduğunu və təzminat da daxil olmaqla hüquqi müdafiədən istifadə hüququnun olduğunu tanımaq;
- (i) Qızların və qadınların təhsil hüququnu tənzimləyən milli, regional və beynəlxalq müddəaların yerinə yetirilməsinə nəzarət etmək, pozuntular olduqda onların aradan qaldırılmasına dair hüquqları təmin etmək;
- (j) Qızların və qadınların təhsil hüququnun gücləndirilməsi və inkişafı istiqamətində beynəlxalq ictimaiyyət və vətəndaş cəmiyyəti ilə əməkdaşlıq etmək.

VI. Gender stereotiplərinin aradan qaldırılması

25. Təhsildə qızların və qadınların üzləşdiyi ayrı-seçkilik həm ideoloji, həm də struktur xarakterlidir. İdeoloji amillərə Konvensiyanın 5-ci və 10-cu maddənin (c) bəndində toxunulur; İştirakçı Dövlətlər qadın və kişilər üçün stereotip rollara əsaslanan kişi və qadınların qəbul edilmiş sosial və mədəni davranış modellərini dəyişdirməlidirlər ki, bu da qadınların və qızların təhsil daxilində

və təhsil vasitəsilə mövcud olan hüquqlarından istifadə edə bilmələrini təmin etmək üçün böyük əhəmiyyət kəsb edir, çünki bu ayrı-seçkilik təcrübəsi təkcə fərdi səviyyədə deyil, həm də qanun, siyasət və proqramlarda kodlaşdırılır və buna görə də dövlət tərəfindən davam etdirilir və təbiiq edilir.

26. 5-ci maddənin (a) bəndində ayrı-seçkiliyin struktur əsaslı amilinin cinslərdən hər hansı birinin aşağılığı və ya üstünlüyü ideyasına, yaxud da kişilər və qadınlar üçün stereotip rollara əsaslanan qərəzli mühakimələrə, adətlərə və bütün digər təcrübələrə söykəndiyi təsvir edilir. İştirakçı Dövlətlər imkanların, müəssisələrin və sistemlərin həqiqi transformasiyası istiqamətində tədbirlər görməlidirlər ki, onlar bundan sonra güc və yaşam modellərinin tarixən müəyyən edilmiş kişi nümunələrinə əsaslanmasın. Təhsil sistemi transformasiya sahəsinə elə bir nümunədir ki, ona nail olunması digər sahələrdə müsbət dəyişiklikləri sürətləndirə bilər.

27. Konvensiyanın 5-ci və 10-cu maddənin (c) bəndinə uyğun olaraq, Komitə İştirakçı Dövlətlərə, aşağıdakı yollarla, təhsildə qızlara və qadınlara qarşı birbaşa və dolayı ayrı-seçkiliyi davam etdirən gender stereotiplərinin aradan qaldırılması üçün səyləri gücləndirməyi və fəal tədbirlər görməyi tövsiyə edir:

(a) Qızların və qadınların təhsil daxilində və təhsil vasitəsilə mövcud olan insan hüquqlarını sərbəst və tam şəkildə icra etmələrini və onlardan istifadə etmələrini məhdudlaşdıran patriarxal ideologiyalara və quruluşlara meydan oxumaq və onları dəyişdirmək;

(b) Konvensiyanın 5-ci maddəsinin (a) bəndinə uyğun olaraq ittihamların və əənəvi təcrübələrin aradan qaldırılmasına nail olmaq məqsədilə kişilərin və qadınların sosial və mədəni davranış nümunələrinin dəyişdirilməsinə yönəldilmiş siyasət və proqramların, o cümlədən Konvensiya, gender münasibətləri və gender bərabərliyi haqqında təhsilin bütün səviyyələrində və ümumilikdə cəmiyyət arasında maarifləndirmə və tədris kampaniyalarını işləyib hazırlamaq və həyata keçirmək;

(c) Mətbuatı qadınların, o cümlədən etnik azlıq qruplarından olan qadınların və qızların, yaşlı qadınların, əlilliyi olan qadınların və qızların müsbət və qeyri-seksual görüntülərini nümayiş etdirməyə təşviq etmək və bütövlükdə cəmiyyət üçün gender bərabərliyinin dəyərini təbliğ etmək;

(d) Qızlara və qadınlara qarşı gender əsaslı ayrı-seçkiliyi yenidən yaradan və gücləndirən əənəvi gender stereotiplərini aradan qaldırmaq, qızların və qadınların obrazlarının və səslərinin daha balanslı, düzgün, sağlam və müsbət şəkildə nümayiş etdirilməsini təşviq etmək üçün stereotiplərdən uzaq təhsil

kurikulumlarına, dərsliklərə və tədris materiallarına yenidən baxmaq və işləyib hazırlamaq;

(e) Təhsilin bütün səviyyələrində pedaqoji kadrların gender problemləri, gender həssaslığı və gender davranışlarının tədris və təlim proseslərinə təsiri ilə bağlı icbari təlimlər təşkil etmək.

VII. Təhsil almaq hüququ

28. Qızların və qadınların yüksək keyfiyyətli təhsil almaq hüququ onların ehtiyaclarını ödəmək üçün lazımi infrastrukturun mövcudluğuna əsaslanır. Belə infrastruktur olmadan, təhsilə çıxış hüququ pozulur. Qızlar və qadınların yüksək keyfiyyətli təhsilə çıxışı təmin edilmədikdə, nəticədə onlar şəxsi müstəqillik və seçim imkanlarının olmaması, o cümlədən sağlamlıqlarına, cinsi və reproduktiv qərarlarına nəzarət, özləri və uşaqları üçün aşağı keyfiyyətli tibbi xidmət, nəsillərarası yoxsulluq və həm özəl, həm də dövlət sahələrində oğlan və kişilərlə bərabər əsasda səlahiyyətin bölüşdürülməməsi və iştirak imkanlarının olmaması kimi böyük çətinliklərlə üzləşirlər. Bu hüququn təmin edilməsi fiziki, texnoloji və iqtisadi resurslara çıxışa lazımi diqqət yetirilməsini tələb edir ki, bu da xüsusilə əlverişsiz qruplar və təhlükəli vəziyyətdə olanlar üçün daha vacibdir.

Fiziki çıxış: lazımi infrastrukturun mövcudluğu

29. Mövcudluq dedikdə, yerləşdiyi yerdən (14-cü maddə) və ya hər hansı digər amildən asılı olmayaraq iştirakçı Dövlətin yurisdiksiyası daxilində qızların və qadınların ehtiyaclarını ödəmək üçün fəaliyyət göstərən kifayət sayda təhsil müəssisi və proqramın təmin edilməsi nəzərdə tutulur. Təhsil müəssisələrinə çıxış qızlar və qadınlar üçün təhlükəsiz şəraitdə, ya nisbətən rahat coğrafi məkanda əlçatan olmasını təmin etməklə, ya da texnoloji vasitələrlə təmin edilməlidir. İctimai yerlərdə qızlara və qadınlara qarşı gender əsaslı zorakılığın yayılması və onların məktəbə gedib-gələrkən qarşılaşdıqları risk nəzərə alınmaqla, məktəblərə yaxınlıq, xüsusilə də kənd yerlərində çox vacibdir. Məktəbə qədər olan məsafə, əsasən də məktəbdən yayınan uşaqların 80 faizinin yaşadığı kənd yerlərində məktəbə davamiyyət üçün ciddi maneə yarada bilər.

30. Menarş yaşından sonra qızların məktəbi müvəffəqiyyətlə bitirmələri qarşısındakı yaranan maneələri aradan qaldırmaq üçün təhsil müəssisələrində müvafiq infrastrukturun təmin edilməsinə ciddi diqqət yetirilməlidir. Cinslərə görə ayrılmış qeyri-adekvat su, kanalizasiya və gigiyena vasitələri də daxil

olmaqla, əlverişli məktəb mühitinin olmaması, təlim keçməmiş və ya dəstək verməyən işçi heyəti, müvafiq sanitariya mühafizə materiallarının olmaması və yetkinlik və menstruasiya problemləri ilə bağlı məlumatın olmaması sosial təcrid, dərstdə iştirakın və öyrənməyə diqqətin zəifləməsinə, həmçinin məktəbə davamiyyətin azalmasına səbəb olur.

31. Komitə iştirakçı Dövlətlərə qızların və qadınların təhsili üçün fiziki imkanları təmin etmək məqsədilə aşağıdakı tədbirləri görməyi tövsiyə edir:

(a) Bütün qızları mənsub olduqları müvafiq yaş qruplarına uyğun yerləşdirmək üçün ibtidai və orta səviyyələrdə lazımi təminatın olmasını baxımından müvafiq büdcə, insan və inzibati resursları təmin etmək;

(b) Sosial-iqtisadi vəziyyət, yerləşmə, etnik mənsubiyyət, gender kimliyi və dini inanc əsasında qızların və qadınların əlverişsiz və təcrid olunmuş qrupları üçün büdcə ayırmalarında natarazlığı aradan qaldırmaq;

(c) Konvensiyanın 4-cü maddəsinə uyğun olaraq, müvafiq və davamlı təlimlərin təmin edilməsi də daxil olmaqla, ixtisaslı müəllimlərin, xüsusilə də heyətin kişilərdən ibarət olduğu yerlərdə qadın müəllimlərin sayının artırılması üçün müvəqqəti xüsusi tədbirlər həyata keçirmək;

(d) Aşağıdakı göstəricilər, yəni: təhsil alan qız və oğlan tələbələrin sayı, və təhsilin hər bir səviyyəsində məktəb yaşlı əhalinin ümumi sayına nisbəti kimi; sinifdə qalma, tərk etmə, davamiyyət və təkrarlama dərəcələri; qız və oğlan tələbələr üçün orta təhsil müddəti; məktəb səviyyələri arasında, o cümlədən erkən uşaqlıqdan ibtidai məktəbə, ibtidai məktəbdən orta məktəbə və orta məktəbdən ali və ya peşə təhsilinə uğurlu keçid dərəcəsi; müəllimlər arasında bərabərlik səviyyəsinin göstəricisi kimi kişi və qadın müəllimlərin sayı; və müxtəlif yaş səviyyələrində qadın və kişilərin savadlılıq dərəcələri də daxil olmaqla, təhsilin bütün səviyyələrində çıxış imkanları ilə bağlı cins, yer, yaş, məktəb növü və etnik qrupa görə mütəmadi olaraq məlumat toplamaq, eləcə də qərarların qəbul edilməsi, siyasətin formalaşdırılması və qızların və qadınların təhsilə çıxışına maneələr üzrə Komitəyə dövrü hesabatların verilməsi üçün məlumatdan istifadə etmək yolu ilə qızların və qadınların təhsil hüququnun icrasına nəzarət etmək;

(e) Dezaqreqasiya edilmiş məlumatlara əsaslanaraq, məktəbə qəbulu, davamiyyəti, sinifdə saxlamağı və məktəbi tərk etdikdən sonra yenidən inteqrasiyanı təşviq etmək və ona nəzarət etmək üçün strategiyalar qəbul etmək;

(f) Bütün məktəblərdə cinslərə görə ayrılmış tualet və əl-üz yuma otaqları, habelə təhlükəsiz içməli suya çıxış təmin etməklə sanitariya şəraitini yaxşılaşdırmaq.

32. Komitə iştirakçı Dövlətlərə bütün qızların və qadınların təhsilə çıxışını təmin etmək üçün aşağıdakı tədbirləri görməyi tövsiyə edir:

(a) Konvensiyanın 4-cü və 14-cü maddənin (d) bəndinə uyğun olaraq, kənd və ucqar ərazilərdə yaşayan qızların və qadınların təhsil almaq imkanlarını təmin etmək və lazım gəldikdə onların təhsil hüququnu dəstəkləmək üçün müvəqqəti xüsusi tədbirlər görmək;

(b) Məktəblərin fiziki cəhətdən əlçatan olmasını və xüsusən də kənd və ucqar ərazilərdə tələbələrin evlərindən təhlükəsiz məsafələrdə yerləşməsinə təmin etmək;

(c) Davamlı təhsil proqramlarına, o cümlədən böyüklər üçün tədris və funksional savadlılıq proqramlarına, xüsusilə də kişilər və qadınlar arasında təhsildə hər hansı boşluqların azaldılmasına yönəlmiş proqramlara çıxış imkanlarını təmin etmək (10-cu maddənin (e) bəndi);

(d) Xüsusilə kənd və ucqar ərazilərdə məktəbə davamiyyəti artırmaq üçün sosial müdafiə proqramları, məktəbdə qidalanma təşəbbüsləri və sanitariya mühafizə materialları ilə təminat da daxil olmaqla lazımi siyasət təşəbbüslərini irəli sürmək;

(e) Evlə məktəb arasındakı məsafənin qızların məktəbə getməsinə maneə törətdiyi hallarda qızlar üçün yataqxana və nəqliyyat təşkil etmək və bu cür müəssisələrdə olan qızların cinsi və digər zorakılıq formalarından qorunmalarını təmin etmək;

(f) Yetkinlik yaşına çatmış qızların qorxmadan, utanmadan və risk etmədən tədrisdə inamla iştirak etmələrinə imkan verən dəstəkləyici mühit və mədəniyyəti təmin etmək üçün müəllimləri təlimləndirmək.

Texnologiyaya əlçatanlıq

33. Maliyyələşdirmənin məhdud olduğu yerlərdə təhsil müəssisələrinə fiziki çıxışın təmin edilməsinə alternativ olan vasitə informasiya və kommunikasiya texnologiyalarının distant və açıq təhsil şəraitində istifadəsidir. Bu cür yanaşmalar ənənəvi təhsil və təlim formalarına çıxışı məhdud olan qızlar və qadınlar üçün, o cümlədən kənd yerlərində məktəbdən uzaqlıq, ev işləri və valideynlik məsuliyyətləri, xüsusilə də erkən nikahlar və yeniyetmə hamiləlikləri, eləcə də digər sosial və mədəni maneələr səbəbindən kənarında

qalanlar üçün fərqli üstünlüklər təmin edir. İş və məişət məsuliyyətlərini birləşdirməklə yanaşı, qabaqcıl təhsil almaq istəyən qadınlar da bu imkanlardan faydalanır.

34. Açıq təlim texnologiyalarının istifadəsindən əldə edilə bilən digər bariz üstünlüklərə tədrisin və öyrənmənin yeni nümunələrinin inkişafı, yeni öyrənmə mədəniyyətinin təşviqi, yaşlı tələbələr üçün artan çeviklik, işgötürənlər üçün sərfəli peşəkar inkişafı təmin etmək, Hökumətlərin təhsil və təlimə çəkilən xərclərin səmərəliliyini və onlara dair potensialı artırmaq imkanlarını aid etmək olar.

35. Komitə İştirakçı Dövlətlərə qızların və qadınların distant və açıq təhsil vasitəsilə təhsil almaq imkanlarının olmadığı hallarda aşağıdakı tədbirləri görməyi tövsiyə edir:

(a) Açıq öyrənmə imkanlarına nail olmaq yolu ilə sertifikatlaşdırmanı təmin etmək üçün imkanlar yaradaraq, orta və ali təhsil pillələrinə çıxışın tətbiqinin mümkün olub-olmadığını araşdırmaq;

(b) Müəllimlərin informasiya və kommunikasiya texnologiyalarından istifadə əzrə bilik və səriştəsini artırmaq və açıq təlim mühitində işləmək üçün tələb olunan bacarıqlara dair təlimləri təmin etmək;

(c) Əlverişsiz qruplara aid olan qız və qadınların, kənd icmalarından olanların və savadlılıq dərəcəsi aşağı olanların proseslərdə mənalı iştirakı üçün tələb olunan alətlərə və bacarıqlara çıxışın olmaması səbəbindən belə imkanlardan kənar qalmamasını təmin etmək.

İqtisadi əlçatanlıq

36. Təhsil cinsə və ya hər hansı digər qadağan olunmuş əsaslara görə ayrı-seçkilik olmadan hamı üçün əlçatan olmalı, məktəbəqədər təhsildən orta məktəbə qədər pulsuz və icbari olmalı və ali təhsil pilləsinə qədər tədrisən pulsuz aparılmalıdır. Müəyyən edilmiş yaşa və ya sinif səviyyəsinə qədər pulsuz təhsili nəzərdə tutan qanunvericiliyin mövcudluğuna baxmayaraq, bir çox İştirakçı Dövlətlərdə dövlət subsidiyalarını artırmaq məqsədilə dövlət məktəblərində oxuyan tələbələrdən əlavə ödənişlər tələb edilir. Bundan əlavə, valideynlər forma, nəqliyyat, dərsliklər və digər məktəb materialları, məktəb naharı və müxtəlif rüsumlar və istifadəçi haqları kimi gizli xərcləri ödəmək problemi ilə üzləşirlər ki, bu halda da ən yoxsul kvintildən olan tələbələr ən çox mənfə təsirə məruz qalır və tez-tez damğalanırlar.

37. İstifadəçi haqları vasitəsilə təhsilə çıxışın monetizasiyası yoxsul valideynləri övladlarından hansını məktəbə göndərəcəklərinə dair seçim etməyə məcbur edir və bir çox hallarda onlar qızlardan daha çox oğlanların təhsil almasına üstünlük verirlər. Onlar təhsilə qoyulan sərmayənin uzunmüddətli perspektivdə ailəyə maksimum iqtisadi fayda gətirəcəyinə inanmaları əsasında qərar verirlər. Güclü gender bərabərsizliyi səbəbindən əmək bazarları ümumiyyətlə kişilərə üstünlük verir. Buna görə də valideynlər belə nəticəyə gəlirlər ki, məktəbi bitirdikdən sonra daha yaxşı iş imkanları əldə edə bilən oğlan uşaqlarına təhsil vermək daha yaxşıdır. Valideynlərin seçimlərinə qızları məişət həyatına yerləşdirən stereotiplər də təsir edir.

38. İqtisadi böhranlar kontekstində bir çox iştirakçı Dövlət sosial xidmətlərdə ixtisar edir və təhsil ya özəl qurumlara tərəfindən, ya da dini, icma qrupları və ya qeyri-hökumət təşkilatları kimi dövlətə məxsus olmayan təşkilatlar tərəfindən təmin edilir. Müəyyən edilmişdir ki, özəlləşdirmə qızlar və qadınlar, xüsusilə də yoxsul ailələrdən olan qızlar üçün xüsusi mənfi nəticələrə, yəni onların təhsildən kənarlaşdırılmasına səbəb olur.

39. Komitə iştirakçı dövlətlərə aşağıdakı tədbirləri həyata keçirməklə istifadəçi haqlarının və gizli xərclərin qızların və qadınların təhsilə çıxışına mənfi təsir göstərməməsini təmin etmək üçün bütün tədbirləri görməyi tövsiyə edir:

(a) İştirakçı Dövlətin vətəndaşları, habelə miqrant və ya qaçqın statusu olan qızlar və qadınlar üçün sosial-iqtisadi vəziyyətindən asılı olmayaraq, məktəbəqədər təhsildən orta məktəbə qədər universal, pulsuz və icbari təhsil;

(b) İstifadəçi haqlarını, dolaylı xərcləri və fürsət xərclərini azaltmaqla ali təhsil səviyyəsində münasib təhsil;

(c) Aşağı sosial-iqtisadi təbəqələrdən olan qızların və qadınların istifadəçi haqlarını ödəmək və ya gizli xərcləri ödəmək iqtidarında olmamaları səbəbindən hər hansı səviyyədə təhsil almaq imkanından məhrum edilməməsini təmin etmək üçün sosial təhlükəsizlik şəbəkələrinin və digər tədbirlərin icrası;

(d) Qızlara və qadınlara qarşı ayrı-seçkiliyə yol verilməməsi ilə bağlı dövlət qurumlarının əməl etdiyi standartlara özəl qurumların da, akademik müəssisələri işlətməyin bir şərti olaraq, hörmət etmələrinin təmin edilməsi;

(e) Təhsillə bağlı mövzularda kişilərə üstünlük verilməsini aradan qaldırmaq və qızların təhsilinin dəyərini tanımaq üçün valideynlərə və daha geniş cəmiyyətə hədəflənmiş kampaniyalar.

Qızların və qadınların əlverişsiz qrupları

40. Bir çox qızlar və qadınlar eyni vaxtda ayrı-seçkiliyin çarpaz formalarına məruz qaldıqlarına görə, eləcə də kurikulumun uyğun olmaması, tədrisin yalnız əksəriyyətin dilində aparılması, zorakılığa, damğalanmaya və ya yoxsulluğa məruz qalmaq kimi səbəblərə görə təhsildən kənarlaşdırılır və təcrid edilir. Belə əlverişsiz və ya həssas qruplara aşağıdakılar daxildir.

Etnik azlıq qruplarından və yerli tayfa qruplarından olan tələbələr

41. İbtidai məktəbdə oxumayan qızların əksəriyyəti etnik azlıq qruplarına və digər təcrid olunan qruplara aiddir. Bu qrupların təhsilə çıxış imkanlarına təsir edən əsas amillərə yoxsulluq, ayrı-seçkilik, mədəni uyğunluğun olmaması və tədrisin çox vaxt yalnız dominant dildə aparılması daxildir ki, bu da təhsildə nailiyyətlərin aşağı olması, məktəbi tərk etmə dərəcəsinin artması, irsi dillərin itirilməsi və özünə hörmətin aşağı səviyyədə olması ilə nəticələnir.

Qaçqın, sığınacaq axtaran, vətəndaşlığı olmayan, sənədsiz, məcburi köçkün və miqrant olan tələbələr

42. Məcburi köçürülməz zamanı bu vəziyyətə düşən qızlar və qadınlar məktəbi olmayan düşərgələrdə və ya məhdud imkanlı müvəqqəti məktəblərdə, kurikulum olmadan və ya öz dillərində təlimat olmadan oxuyurlar. Köçürülmə tədris üçün xüsusi maneələr yaradır; insan resursları itirilə və fiziki infrastruktur məhv ola bilər, uçuş zamanı uşaqlar dövlət tərəfindən verilmiş sənədləri itirə bilər və bununla da onların yeni məktəblərə yazılması mümkünsüz ola bilər. Köçürülmə zamanı qızlar xüsusilə mənfi təsərə məruz qala bilər, çünki təhlükəsizliyin artması vəziyyəti bəzi valideynlərin qızları evdə saxlamasına səbəb olur.

Əlilliyi olan tələbələr

43. Milyonlarla əlilliyi olan qız və qadın gender və əlilliyə görə kəşifən ayrı-seçkilik formaları nəticəsində təhsil hüququndan məhrumdur. UNESCO-nun məlumatına görə, bütün dünyada məktəbə getməyən uşaqların üçdə biri əlilliyi olan uşaqlardır.⁹

44. Bir çox Hökumətlər rəsmi olaraq inklüziv təhsili təşviq edir; lakin təcrübədə əlilliyi olan uşaqlar, xüsusilə də qızlar ya təcrid edilir, ya da xüsusi məktəblərdə toplanılır. Qlobal miqyasda əlilliyi olan uşaqların, xüsusilə də qızların davamiyyət səviyyəsinin aşağı olmasının səbəbləri oxşardır, yəni fiziki

⁹ Baxın: <https://en.unesco.org/themes/inclusion-in-education>.

əlçatanlığın olmaması, müəllimlərin və ya məktəb direktorlarının bu cür uşaqları qeydiyyatdan almaqdan imtina etməsi, onların məktəb kurikulumlarına və tədris materiallarına ehtiyaclarının ödənilməməsi və daha geniş mənada desək, əlilliyi olan qadınların və qızların öyrənmə bacarıqlarına mənfi münasibət yaradan damğalanma və valideynlər və icmalar arasında məlumatlılığın olmaması. Bundan əlavə, xüsusi ehtiyacı olan tələbələrle məşğul olmaq üçün hazırlanmış müəllimlərin sayı çox vaxt qeyri-kafi olur.

Lezbiyan, biseksual, transseksual və interseks tələbələr

45. Tələbə yoldaşları və müəllimlər tərəfindən belə tələbələrə qarşı qısnama, zorakılıq və təhdidlər onların təhsil hüququna maneə yaradır. Məktəblər, çox vaxt məktəb idarəetmə orqanları tərəfindən siyasətlərin zəif həyata keçirilməsi, habelə müəllimlər, direktorlar və digər məktəb orqanları tərəfindən ayrı-seçkiliyə yol verməmək siyasətinin qeyri-müntəzəm tətbiqi nəticəsində sosial qərəzləri davam etdirir və gücləndirir. Məhdud təhsil və ənənəvi qadağalar lezbiyan, biseksual, transseksual və interseks tələbələrin sosial hərəkətliliyinə mane olan və zorakılığa qarşı həssaslığını artıran amillərdəndir.

46. Komitə iştirakçı Dövlətlərə stereotipləri və ayrı-seçkiliyi aradan qaldırmaq, çıxış üçün maneələri ləğv etmək və aşağıdakı tədbirləri həyata keçirməklə əlverişsiz və təcrid olunmuş qrupların bütün kateqoriyalarının təhsil hüququnu təmin etmək üçün bütün müvafiq tədbirləri görməyi tövsiyə edir:

(a) Xüsusilə yerli qız və qadınların və azlıq qruplarından olanların təhsilə çıxışını riskə atan, onları məktəbdə və cəmiyyətdə, xüsusən də ucqar ərazilərdə məktəbə gedib-gələrkən zorakılığa məruz qoyan stereotiplərə qarşı mübarizə aparmaq;

(b) Maliyyə resurslarının qıt olduğu şəraitdə məktəbə getməkdə üstünlüyün oğlanlara verildiyini nəzərə almaqla, təhsilə çıxış əldə etməkdə çətinlik törədən, xüsusilə də yerli qızların və qadınların və azlıq qruplarından olanların çıxışına mane olan aşağı sosial-iqtisadi vəziyyət və yaşayış şəraiti ilə bağlı məsələləri həll etmək;

(c) Zəruri hallarda donorlar və humanitar agentliklərlə əməkdaşlıq edərək, qızların və qadınların bütün əlverişsiz qruplarının təhsili və təhlükəsizliyi üçün lazımı şəraiti təmin etmək;

(d) Məcburi geyim kodeksinin tətbiqinin və müəyyən bir geyimə qadağa qoyulmasının, xüsusilə də miqrant mənşəli olanların inklüziv təhsilə çıxışına mane olmamasını təmin etmək;

(e) Təhsil müəssisələri və cəmiyyət daxilində hüquqi, fiziki, sosial, maliyyə, davranış, ünsiyyət və dil maneələrini müəyyən etmək və aradan qaldırmaq yolu ilə əlilliyi olan qızlara və qadınlara qarşı ayrı-seçkiliyin bütün formalarını ləğv etmək;

(f) Müvafiq yaşayış şəraiti təklif edən tədris mühitlərində inklüziv təhsil verməklə təhsilin bütün səviyyələrində əlilliyi olan qızlara və qadınlara qarşı ayrı-seçkiliyin qarşısının alınması üçün zəruri tədbirləri həyata keçirmək;

(g) Təhsil müəssisələrinə fiziki əlçatanlığı təmin etmək, direktorların əlilliyi olan tələbələrin, xüsusilə də qızların qeydiyyatına mane olmasının qarşısını almaq, kurikulumların, tədris materiallarının və pedaqoji strategiyaların əlilliyin müxtəlif formalarından təsirlənən şəxslərin unikal ehtiyaclarına uyğunlaşdırılmasını təmin etmək;

(h) Müvəqqəti xüsusi tədbirlər haqqında Konvensiyanın 4-cü maddəsinə uyğun olaraq, təhsilin bütün səviyyələri üçün xüsusi təhsil müəllimlərinin cəlb edilməsi və hazırlanması üçün stimullar təsis etmək;

(i) Lezbiyan, biseksual və transseksuallara, qadın və qızlar və interseks şəxslərə qarşı ayrı-seçkiliyi və onların təhsilə çıxışına mane olan amilləri aradan qaldırmaq üçün lazımi siyasətin mövcud olmasını təmin etmək.

Münaqişə və təbii fəlakət zamanı təhsilə çıxış

47. Qızların və qadınların təhsilə çıxışını məhdudlaşdıran digər amil silahlı münaqişələr nəticəsində dövlət xidmətlərinin göstərilməsi üçün infrastrukturun tamamilə sıradan çıxması, nəticədə əhaliyə zəruri xidmətlərin göstərilməməsidir. Münaqişənin təsirinə məruz qalan ərazilərdə məktəblər təhlükə ucbatından bağlanmış, dövlət və qeyri-dövlət silahlı qruplar tərəfindən işğal edilmiş və ya dağıdılmış olur ki, bunların da hamısı qızların təhsilə çıxışına mane olur. Münaqişələrin qarşısının alınması, münaqişə və münaqişədən sonrakı vəziyyətlərdə olan qadınlara dair 30 sayılı (2013) ümumi tövsiyəsində Komitə qeyd edir ki, qızların təhsilə çıxışına mane olan digər amillərə qeyri-dövlət subyektləri tərəfindən onlara və onların müəllimlərinə qarşı məqsədyönlü hücumlar və təhdidlər, həmçinin üzərinə götürməli olduqları əlavə ev qayğıları və məişət öhdəlikləri aiddir.

48. Təhsili Hücumdan Müdafiə Qlobal Koalisiyasına görə, 2005-2012-ci illər arasında təhsil müəssisələri dörd qitədə ən azı 24 ölkədə münaqişələrdə istifadə edilib. Hücumlar nəticəsində ölüm və ya ağır yaralanma riski ilə yanaşı, qoşunların və ya silahlı qüvvələrin işğalı altında olan məktəblərdə dərslərə gedən şagirdlər fiziki və ya cinsi zorakılığa məruz qala bilər, qızlar isə oğlanlara

nisbətən daha çox risk altındadırlar. Silahlı kişilərin olması çox vaxt ailələri cinsi zorakılığın qurbanına çevriləcəkləri və ya cinsi təcavüzə məruz qalacaqları qorxusu ilə qızlarını məktəbə göndərməkdən çəkindirir. Buna görə də onlar çox vaxt qızlarını erkən yaşda ərə verirlər və bunun onları qoruya biləcəyinə inanırlar. Ümumiyyətlə, hərbi və ya silahlı qruplar tərəfindən təhsilə, məktəb və universitetlərdən istifadəyə edilən hücumlar qızlara və qadınlara qeyri-mütənasib təsir və ya ayrı-seçkilik xarakteri daşıyır.

49. Qadınlar və uşaqlar istənilən təbii fəlakət zamanı ən həssas qruplardır. Məktəblərin dağıdılması və ya zərər çəkmiş ailələr üçün icma sığınacağı kimi istifadə edilməsi təhsilə çıxışda ciddi fəsadlara gətirib çıxarır, sinifdə tədrisə ayrılan vaxtın itkisinə və məktəbi tərk etmə hallarının artmasına səbəb olur.

50. Komitə iştirakçı Dövlətlərə münaqişə və təbii fəlakət vəziyyətlərinin qızların və qadınların təhsil almaq imkanlarına təsirini minimuma endirmək, onların təhsil və təhlükəsizlik hüquqlarını qorumaq üçün aşağıdakı tədbirləri həyata keçirməyi tövsiyə edir:

(a) Milli silahlı qüvvələrə və silahlı qruplara məktəblərdən, məktəb ərazilərindən və ya digər təhsil obyektlərindən və müəssisələrindən beynəlxalq humanitar hüququ və/və ya beynəlxalq insan hüquqları çərçivəsində təhsil hüququnu pozan şəkildə istifadə etməyi və ya onları işğal etməyi qadağan etmək üçün qanunvericilik qəbul etmək, hərbi təcrübə və siyasətə yenidən baxmaq və lazımi təlimlər keçmək;

(b) Təhsil müəssisələrini işğal edən dövlət və qeyri-dövlət subyektləri tərəfindən qız tələbələrin və müəllimlərin fiziki və cinsi zorakılıqdan qorunması üçün tədbirlər görmək;

(c) Silahlı münaqişənin qızların və qadınların təhsilə çıxış imkanlarına təsirini qiymətləndirmək və aradan qaldırmaq;

(d) Təhlükəsizlik Şurasının qadınlar, sülh və təhlükəsizliklə bağlı 1325 sayılı (2000) qətnaməsini və qadınlar, sülh və təhlükəsizliklə bağlı sonrakı qətnamələri nəzərə alaraq, təhsil müəssisələrinə qarşı məqsədyönlü hücumların qarşısını almaq, qadınları və qızları qorumaq üçün lazımi tədbirlərin görülməsi üçün fəal öhdəlik nümayiş etdirmək;

(e) Hücumların monitorinqində və qabaqlayıcı, qoruyucu və sülhyaratma tədbirlərinin hazırlanmasında qadınların mənalı iştirakını təmin etmək və onların inkişaf etdirilməsində qadınların, o cümlədən əlverişsiz qruplardan olanların iştirakını təmin etmək;

- (f) Təcavüzkarları məsuliyyətə cəlb etmək üçün həm hüquqi, həm də qeyri-hüquqi cavabdehlik tədbirləri daxil olmaqla, təsirli, əlaqələndirilmiş, rekonstruktiv və sürətli cavab tədbirləri hazırlamaq;
- (g) Təhsilə hücumu formalaşdıran, beynəlxalq insan hüquqları, humanitar və cinayət qanunlarının bir sıra pozuntularını sifariş edən, onlarda iştirak edən və ya onlara komandanlıq məsuliyyəti daşıyan şəxsləri beynəlxalq standartlara uyğun olaraq sistemli şəkildə araşdırın və mühakimə etmək;
- (h) Təbii fəlakətlər zamanı məktəblər dağılıqda və ya sığınacaq kimi istifadə edildikdə, qızların və qadınların məktəbə çıxışının əsassız olaraq məhdudlaşdırılmamasını təmin etmək;
- (i) Təbii fəlakətlərdən zərər çəkmiş məktəblərin, xüsusilə də imkansız qızlara və qadınlara xidmət göstərən məktəblərin bərpasına üstünlük vermək;
- (j) Bütün yeni məktəb binalarının fəlakətlərə davamlılığı özündə birləşdirən müəyyən edilmiş tikinti qaydalarına riayət etməsini təmin etmək və mövcud məktəblərdə mütəmadi yoxlamalar aparmaq.

Mədəni maneələr

51. Lazımi təhsilin təmin edildiyi və əlçatanlığın məhdudlaşdırıcı amil olmadığı yerlərdə belə, patriarxal sistemlərin və bu sistemlərə əsaslanan mədəni norma və təcrübələri qızlar və qadınlarla əlaqəli ənənəvi rolların israrla davam etməsi qızların və qadınların təhsil hüquqlarından yararlanmalarına qarşı güclü maneələrə çevrilə bilər.

52. Qızlar məktəbə getməyəndə onların zorla ərə verilmək ehtimalı daha yüksək olur. Bəzi cəmiyyətlərdə dini və ya mədəni təcrübələrlə əlaqəli erkən və/və ya məcburi nikahdan törəyən ayrı-seçkilik və zərərli təcrübələr təhsil hüququna mənfi təsir göstərir. Qızlar erkən və/və ya məcburi nikah və hamiləlik səbəbindən təhsilini başa vura bilməyəndə onlar praktiki maneələrlə, o cümlədən məktəbdən məcburi təcrid olunma, qızları evə məhkum edən sosial normalar və damğalanma ilə üzləşirlər. Erkən nikahlar, həmçinin məişət zorakılığı riskinin artmasına, reproduktiv sağlamlıq risklərinə və hərəkət azadlığı hüququnun məhdudlaşdırılmasına təkan verir. Erkən nikahlarının qarşısını ala bilməməklə, hökumətlər qızların oğlanlarla bərabər əsasda təhsilə çıxışını təmin etmək öhdəliyini yerinə yetirməmiş olurlar.

53. Dünyanın bəzi regionlarında geniş yayılmış qadın sünneti təcrübəsi qızların təhsilinə mane olur və/yaxud onu dayandırır. Prosedurdan sonra yaranan fəsadlar qızların məktəbə diqqətinin az olmasına və ya məktəbə

getməməsinə səbəb ola bilər ki, bu da zəif fəaliyyət və təhsilin vaxtından əvvəl dayandırılması ilə nəticələnə bilər. Bəzi ölkələrdə prosedurla bağlı yüksək xərclər valideynlərin sonradan məktəb xərclərini ödəmək qabiliyyətinə də təsir edir və nəticədə qızlar məktəbi tərk edir. Prosedurdan sonra yetkinliyin başlanğıcı hesab edilən məcburi evlilik, hamiləlik və ya evdəki vəzifələrə diqqət yetirmək məcburiyyətləri də məktəbi tərk etməyə səbəb ola bilər.

54. Yoxsulluq mədəni təcrübələrlə birləşərək uşaqların həm ödənişli, həm də ödənişsiz işlə məşğul olmasına ehtiyac yaradır. Beynəlxalq Əmək Təşkilatının (BƏT) uşaq əməyi və təhsili¹⁰ ilə bağlı 2015-ci il hesabatında 5-17 yaş arası 168 milyon uşağın uşaq əməyinin əsiri olduğu qeyd edilir. Qızlar özlərinin və ya başqalarının ev təsərrüfatlarında xidmət iqtisadiyyatında həddindən artıq təmsil olunurlar, evin daxilində və xaricində işin ikiqat yükünü daşıyırlar, nəticədə bir çox hallarda məktəbə ya az vaxt qalır, ya da heç vaxt qalmır. Məktəbi və işi birləşdirməyi bacaranların fəaliyyəti çox vaxt pisləşir və bu, məktəbi tərk etməyə səbəb olur. Bir çox regionlarda uşaq əməyinin tətbiqi təcrübəsi də mədəni ənənə əsasında müəyyən edilir, uşaqlar müəyyən mövsümlərdə və ya həftənin müəyyən günlərində ailə işlərinə cəlb olunurlar.

55. Komitə iştirakçı Dövlətlərə mədəni və dini təcrübələrin qızların və qadınların təhsil almaq imkanlarına mənfi təsirini azaltmaq üçün aşağıdakı tədbirləri görməyi tövsiyə edir:

(a) Qadınlara Qarşı Ayrı-seçkiliyin Ləğv Edilməsi üzrə Komitənin 31 sayılı ümumi tövsiyəsinə və Uşaq Hüquqları Komitəsinin zərərli təcrübələrə dair 18 sayılı (2014) ümumi şərhinə uyğun olaraq, qızları və qadınları patriarxal, dini və ya mədəni normalar və təcrübələr əsasında təhsil hüququndan məhrum edilməkdən qorumaq;

(b) Qızların təhsilinin dəyəri və onların təhsilin bütün səviyyələrində iştirakına mane olan təcrübə və adətlərin aradan qaldırılmasının vacibliyi ilə bağlı dini və ənənəvi liderlərlə dialoq aparmaq;

(c) 31 sayılı ümumi tövsiyəyə/18 sayılı ümumi şərhə uyğun olaraq, valideynlərin razılığı ilə və ya razılığı olmadan nikahın minimum yaşının qızlar üçün 18 yaş müəyyən edilməsini təmin etmək;

(d) Komitənin Qadın sünneti haqqında 14 sayılı (1990) ümumi tövsiyəsinə uyğun olaraq, qızların və qadınların bu ənənənin zərərli təsirləri haqqında dəqiq məlumat almaq imkan yaratmaq üçün damğalama olmadan, açıq şəkildə müzakirə edilməsi məqsədilə qadın sünneti mövzusunun formal və

¹⁰ BƏT, *Uşaq əməyi haqqında Dünya Hesabatı 2015: Gənclər üçün layiqli işə yol açmaq* (2015).

qeyri-formal təhsilə inteqrasiya etdirmək;

(e) Qızları qadın sünneti haqqında maarifləndirmək və prosedura məruz qalma riski olan və ya artıq prosedurdan keçmiş şəxsləri dəstəkləmək üçün müəllimləri, təlimçiləri və gənc işçiləri təlimləndirmək;

(f) Dini və icma liderlərini qadın sünneti təcrübəsinə qarşı çıxmağa və bu təcrübənin təhlükələri barədə öz icmalarını məlumatlandırmağa və maarifləndirməyə təşviq etmək;

(g) Hamilə qızların, gənc anaların və 18 yaşına çatmamış nikahda olan qızların məktəbdə qalmasına və ya tez bir zamanda məktəbə geri qayıtmasına imkan verən yenidən qəbul və inklüziv təhsil siyasətlərini formalaşdırmaq və bu siyasətlərin bütün təhsil müəssisələri və idarəçiləri, həmçinin valideynlər və icmalar arasında yayılmasını təmin etmək;

(h) Qızların evdə ödənişsiz əməyə cəlb edilməsi kimi təhsilə çıxışa mane ola biləcək təcrübələri aradan qaldırmaq;

(i) Minimum iş yaşına çatmamış bütün uşaqların, xüsusən də qızların tam dərs günü məktəbdə olmasını, o cümlədən müvafiq hallarda və müvafiq beynəlxalq əmək standartlarına uyğun olaraq, peşə məktəbində və ya texniki məktəbdə olmasını təmin etmək.

VIII. Təhsil daxilində hüquqlar

56. Qızların və qadınların təhsil sahəsində hüquqları hökumətin təhsili qəbul edilə bilən (məqbul)¹¹ etmək öhdəliyi ilə bağlıdır. Məqbulluq məktəb şəraitinə şamil olunan təhsilin forma (məzmun) və mahiyyəti (keyfiyyəti), habelə təhsilin məzmunu və metodu ilə bağlı məsələləri əhatə edir. Təhsil daxilində hüquqların icrası hökumətin tələbələr və müəllimlər üçün vəsait, lazımi infrastruktur, dəstək və ləvazimatlarla təmin olunmasını tələb edir. O, həmçinin müəllimlərin savadı və şərait baxımından qızların oğlanlarla eyni keyfiyyətdə təhsilə bərabər çıxışının təmin edilməsini, qızların və qadınların öz müqəddəratını təyin etmək və özünü sübut etmək üçün məqsədə çatmaq imkanları yaradan mühitin olmasını tələb edir. Buna görə də təhsil daxilindəki hüquqlar bütün təhsil dövrü ərzində qızların və qadınların insan hüquqlarına hörmət edilməsini və təşviqini əhatə edir.

57. Məktəbin gender rejimindən asılı olaraq, qızların və qadınların təhsil müəssisələrində qarşılaşdıqları hörmətsizlik və ləyaqətsizlik daha geniş sosial

¹¹ Yuxarıdakı 14-cü bəndə baxın.

nizamın təzahürüdür. Qızlara və qadınlara hörmət və ləyaqətdən məhrum olmuş bir mühit çox vaxt müəllimlərin və tələbələrin gündəlik təcrübəsini formalaşdıran köklü patriarxal ideologiyalar, təcrübələr və strukturlarla əlamətdar olur. 10 il və ya daha çox müddət ərzində fiziki, emosional və cinsi zorakılığın mövcud olduğu belə bir mühitə məruz qalmaları nəticəsində qızların təhsil sahəsində hüquqları əldən verilir. Qızların və qadınların, o cümlədən təhsil müəssisələrinin əməkdaşlarının bərabər rəftar və imkanlardan istifadə etmələrini təmin etmək üçün müxtəlif məsələlər həll edilməlidir.

Məktəblərin və biliklərin təbəqələşməsi (10-cu maddənin (a) və (b) bəndləri)

58. Ümumiyyətlə, təhsil sistemləri tələbələrin, xüsusən ibtidai və orta səviyyələrdən peşə və ya akademik hazırlığı hədəfləyən məktəblərə və/yaxud axınlara keçid nöqtəsində təbəqələndirilməsi üsullarına görə kəskin şəkildə fərqlənir. Bəzi sistemlərdə tələbələr yerləşdirildikdən sonra peşə və ya akademik təhsil arasında keçid çətinləşir. Sosial-iqtisadi vəziyyət tələbələrin müxtəlif tipli məktəblərə yerləşdirilməsinə güclü təsir göstərir. Yüksək iqtisadi statusa malik olan tələbələrin ali təhsilə birbaşa yol açan, yüksək səviyyəli bilik təklif edən akademik yönümlü məktəblərə getmə ehtimalı daha yüksəkdir. Buna görə də yüksək dərəcədə diferensiaslaşdırılmış təhsil sistemləri həyatın çox erkən dövründən və tələbələr təhsillərini başa vurub işçi qüvvəsinə daxil olmamışdan xeyli əvvəldən başlayaraq sosial-iqtisadi bərabərsizlikləri tətbiq edir.

59. Belə diferensiaslaşdırılmış təhsil sistemində kurikulumların öyrədilməsini dəstəkləmək üçün məktəblərə ayrılan maddi resurslarda da nəzərəçarpacaq fərqlər var. Aşağı sosial-iqtisadi statuslu icmalardakı məktəblər yüksək sosial-iqtisadi statuslu məktəblərlə müqayisədə həm maddi resurslar, həm də müəllim keyfiyyəti baxımından daha zəif təchiz olunublar, həmçinin sonunculardakı şagirdlər dövlət maliyyələşdirməsinin yetmədiyi halları valideynin maddi yardımı ilə əvəz etmək üçün daha yaxşı mövqedədirlər.

60. Məktəb növləri arasında və məktəb daxilində şagirdlər də hər bir cins üçün uyğun fənn variantları qavrayışları əsasında fərqləndirilir. Akademik məktəblərdə qızlar çox vaxt humanitar elmlər üzrə proqramlarda qruplaşdırılır və elm, texnologiya, mühəndislik və riyaziyyat sahələrində az təmsil olunur, peşə məktəblərində isə qadınlar və qızlar ərzaq və qidalanma, kosmetologiya və kargüzarlıq kimi sahələrdə üstünlük təşkil edirlər. Tələbələrin və biliklərin təbəqələşməsi son nəticədə qızların sosial baxımdan aşağı statuslu peşələrə yönləndirilməsinə gətirib çıxarır. Bu cür təbəqələşmənin tək cinsli məktəblərdə daha da sərtləşdirilməsi ehtimalı var, çünki burada çox vaxt yalnız

müəyyən bir cinsə uyğun gələn fənlər təklif olunur. Nəticədə, qızlar məktəbi ağac emalı, tikinti və inşaat üzrə təhsil təklif edə bilməz. Qızların və qadınların oğlanlara və kişilərə təklif olunan eyni keyfiyyətdə təhsil almaq hüququnun icrasının asanlaşdırılması məktəblərdə akademik və peşə fənlərinin tam spektrinin təmin edilməsini və kurikulumların cinsə görə kəskin şəkildə təbəqələndirilməməsini nəzərdə tutur.

61. Qızların və qadınların kifayət qədər təmsil olunmadığı mühüm texniki və peşə sahələrindən biri informasiya və kommunikasiya texnologiyaları sahəsidir. Əksəriyyəti qızlar və qadınlar olmaqla, dünyadakı insanların 60 faizi internetin transformasiya gücünə çıxış hüququndan məhrumdur. Yeni texnologiyaların istifadəsində kişilər və qadınlar arasında rəqəmsal uçurumu aradan qaldırmaq və qadınlara həmin sənayelərdə məlumat və məşğulluq imkanlarına bərabər çıxış təmin etmək üçün məktəblər onların kənarlaşdırılması ilə nəticələnən maneələri aradan qaldırmalıdırlar.

62. Konvensiyanın 10-cu maddəsinin (g) bəndində qeyd edilir ki, iştirakçı Dövlətlər qızların və qadınların idmanda və bədən tərbiyəsində fəal iştirak etmək üçün oğlanlar və kişilərlə eyni imkanlara malik olmasını təmin etməlidirlər. Bununla belə, mövcud stereotiplər əsasında qadınların səlahiyyətlərinin artırılması və bu sahədə gender bərabərliyi üçün müsbət nəticələr idman və fiziki fəaliyyətin bütün sahələrində ayrı-seçkilik ilə məhdudlaşdırılır. Cinsi təbəqələşmə davam edir və qadınların qərar qəbuletmə prosesində iştirakı həm milli, həm də beynəlxalq səviyyədə məhduddur. Bundan əlavə, çox vaxt qadın idmanına verilən dəyər aşağı olur, bu da onların iştirakını dəstəkləmək üçün resursların qeyri-düzgün şəkildə bölüşdürülməsi, eləcə də qadın idmançıların əmək haqqının aşağı olması ilə nəticələnir. İdmanda qadınların media təmsilçiliyi də mövcud stereotiplərə təsir göstərir. Qadınlara qarşı zorakılıq, idmanda istismar və təqib də idman arenasında ənənəvi kişi hökmranlığını əks etdirir.

63. Komitə iştirakçı Dövlətlərə tövsiyə edir ki, təhsil sistemlərinin hər iki cinsə təhsil və karyerada azad seçim imkanları verməsini təmin etmək məqsədilə aşağıdakı tədbirləri görsünlər:

(a) Xidmət olunan yerdən və əhalidən asılı olmayaraq, bütün məktəblərdə bütün təhsil resurslarının ədalətli şəkildə bölüşdürülməsini təmin etmək üçün təhsil sistemində islahatlar etmək və lazım gəldikdə onları standartlaşdırmaq;

(b) Birgə təhsil məktəblərində, xüsusən də orta təhsil səviyyəsində ideoloji və struktural maneələri, o cümlədən müəyyən vaxt intervalında yalnız cinsə görə ayrılmış müəyyən fənləri təklif edəcək şəkildə hazırlanmış və bununla da

tələbələri cinsiyətə görə bölünmüş dərslərdə iştiraka məcbur edən, o fənlər üzrə qızlar və oğlanlar arasında qarşılıqlı əlaqə və müzakirələrə mane olan məktəb cədvəlləri, eləcə də qızların fənn və kurs baxımından azad seçim etməsinə mane olan müəllim münasibəti kimi maneələri aradan qaldırmaq;

(c) Hər bir cins üçün hansı fənlərin və karyera sahələrinin uyğun olduğuna dair kök salmış təsəvvürləri aradan qaldırmaq və onları dəyişdirmək məqsədilə tələbələrə və valideynlərə karyera məsləhətləri vermək üçün təcrübəçi müəllim və müəllimləri təlimləndirmək;

(d) Konvensiyanın 4-cü maddəsinə və Komitənin müvəqqəti xüsusi tədbirlər haqqında 25 sayılı (2004) ümumi tövsiyəyə uyğun olaraq, təqaüdlər kimi xüsusi stimullar vermək və müvəqqəti xüsusi tədbirlər görmək yolu ilə təhsilin bütün səviyyələrində qadınların və qızların elm, texnologiya, mühəndislik və riyaziyyat proqramlarında iştirakını artırmaq üçün tədbirlər görmək;

(e) Daha geniş karyera seçimlərinə imkan yaratmaq məqsədilə təkcinli məktəblərdə bütün fənlər, xüsusilə də texniki və peşə sahələri üzrə fənlər təklif olunsun ki, qızlar oğlanların, oğlanlar da qızların üstünlük təşkil etdiyi sahələrdə iştirak etsinlər;

(f) Məktəblərdə həyata keçirilə bilən və icrası üçün lazım büdcəsi olan spesifik proqramlara, eləcə də hədəflərə nail olunmasının monitorinqi üçün cinslər üzrə bölünmüş məlumatların vaxtında toplanmasına əsaslanaraq, məktəblərdə və ali təhsil müəssisələrində informasiya və kommunikasiya texnologiyalarına çıxışda gender bərabərliyinə nail olmaq üçün xüsusi hədəfləri olan milli informasiya və kommunikasiya texnologiyaları planlarını və ya strategiyalarını hazırlamaq;

(g) Qızlar və qadınlar təhsil müəssisələrində kişilərin üstünlük təşkil etdiyi sahələr və fəaliyyətlərdə iştirak etdikdə onların cinsi qısnama və zorakılıqdan qorunmasını təmin etmək üçün aydın qanunvericilik və siyasət tədbirlərini icra etmək;

(h) Təhsil müəssisələrində qızların və qadınların məşğul olmaq istədikləri fiziki fəaliyyət və idman sahələrini sərbəst seçmək və bu məşğuliyətdən əldə edilən sağlamlıq və psixoloji faydalardan istifadə etmələri üçün bərabər imkanlar təmin etmək;

(i) Ənənəvi stereotipləri aradan qaldırmaq, qızların və qadınların həm birgə təhsil, həm də təkcinli qadın təhsil müəssisələrində kişilərin üstünlük təşkil etdiyi fiziki fəaliyyətlərdə və idmanda iştirakına imkan verən şəraiti təmin etmək;

(j) 25 sayılı ümumi tövsiyəyə uyğun olaraq, idman, mədəniyyət və istirahət sahələrində müsbət tədbirlər görmək, güzəştli rəftar və ya kvota sistemləri yaratmaq və kənd qadınlarının hüquqlarına dair 34 sayılı (2016) ümumi tövsiyəyə uyğun olaraq, lazım gəldikdə bu cür tədbirləri ayrı-seçkiliyin bir çox formalarına məruz qalan qızlara və qadınlara, o cümlədən kənd qadınlarına istiqamətləndirmək.

Məktəblərdə gender bərabərsizliyi, sui-istifadə və cinsi zorakılıq

64. Təhsildə gender bərabərsizliyinə məktəb sistemi tərəfindən bir cinsə üstünlük verən və ya diqqət, qiymətlər, imkanlar və yaramaz davranışa görə daha yumşaq cəza baxımından bir cins üçün daha əlverişli imkanlar yaradan fərqləndirici münasibət daxildir. Gender bərabərsizliyi həm də müəllim-şagird münasibətlərində qeyri-maddi statusa və gücə qeyri-bərabər çıxışda özünü göstərir. Təhsil mühitində qızların bu cür bərabərsizliyə məruz qalması onların cinsi, sosial-iqtisadi vəziyyəti, irqi və ya etnik mənsubiyyəti və ya azlıq qrupuna mənsubluğu, xarici görünüşü və dil nümunələri daxil olmaqla bir neçə atributdan qaynaqlanır.

65. Qızların və qadınların mənfi təsirə məruz qaldığı digər sahə onların təhsildə iştirakı ilə bağlı cinsi siyasətdir. Məktəblərdə cinsi siyasət dedikdə, məktəbdə olarkən, məktəbə gedərkən və geri qayıdarkən qızların cinsi qısnamaya məruz qalması kimi yersiz cinsi mənalara ifadə edilən gender münasibətləri nəzərdə tutulur. Onlar tələbələr, müəllimlər və icma üzvləri tərəfindən cinsi qısnama və sui-istifadə, həmçinin məktəbdə qərəzli rəftarla üzləşə bilərlər. Məktəblərdə cinsi zorakılıq və gender əsaslı zorakılığın digər formaları özünəinamin aşağı düşməsinə, təhsil nailiyyətlərinin zəifləməsinə kəskin dərəcədə təkan verir, sağlamlıq və rifaha uzunmüddətli mənfi təsir göstərir. Zorakılıq nəticəsində qızlar məktəbdən kənar qalır, təhsildən yayınır və ya məktəbdə tam iştirak etmirlər. Zorakılıq çox vaxt şifahi təhqir və hədələyici jestlərlə başlayır ki, səlahiyyətli şəxslər tərəfindən etiraz edilmədikdə, sonradan zorakılıq hərəkətlərinə keçir.

66. Qarşılaşdıqları ayrı-seçkiliyin müxtəlif formaları, xüsusilə də sui-istifadə riskini artıran və yaşanan zorakılığın xarakterinə təsir edən İV statusu, sosial status, etnik mənsubiyyət, irq və din əsasında zorakılıq əlverişsiz qruplardan olan qızların məktəbdə zorakılığa məruz qalma riskini artırır. Əlilliyi olan qızlar həm cinsinə, həm də əlilliyinə görə ayrı-seçkiliklə üzləşdiyi halda, lezbiyan, biseksual, transseksual və interseks uşaqlar isə həm cinsiyyətçilik, həm də homofobiya ilə qarşılaşırlar.

67. Təhsil müəssisələrində qızlara qarşı cinsi qısnama və zorakılığın geniş yayılmasına və onların təhsil alma və təhsil sistemi daxilindəki hüquqlarına əsas maneə təşkil etməsinə baxmayaraq, bu faktlar sistemə olaraq təhsil siyasəti və proqramlarında nəzərə alınmamışdır. Bir çox hallarda ciddi cavabdehlik mexanizmi mövcud olmur, məktəblərdə bu məsələyə məhəl qoyulmur və ya qurbanı günahlandırmaqla cavab verilir, günahkarlar cəzasız qalır.

68. Qızların cinsi istismarı arzuolunmaz hamiləliklə nəticələnə bilər və buna görə də qızları xüsusilə yeniyetməlik dövründə bu problem və onun nəticələri barədə xəbərdar etməyə ehtiyac var. Evidə, məktəbdə və icmada problemin miqyasına uyğun olaraq verilə biləcək mühüm cavab Konvensiyanın 10-cu maddəsinin (h) bəndinə və 12-ci maddəsinə, Komitənin qadınlar və sağlamlığa dair 24 sayılı (1999) ümumi tövsiyəsinə və 19 sayılı ümumi tövsiyənin yeniləyən, qadınlara qarşı gender əsaslı zorakılığa dair 35 sayılı (2017) ümumi tövsiyəsinə uyğun olaraq, təhsilin bütün səviyyələrində cinsi və reproduktiv sağlamlıq və hüquqlar, məsuliyyətli cinsi davranış, və erkən hamiləlik və cinsi yolla keçən infeksiyaların qarşısının alınması da daxil olmaqla hərtərəfli cinsi maarifləndirmə üzrə icbari, yaşa uyğun kurikulumların yaradılmasından ibarətdir. Müəllimlər yaşa uyğun tədrisin müxtəlif səviyyələri üzrə xüsusi təlim keçməlidirlər. Müəllim heyətinin əsasən kişilərdən ibarət olduğu yerlərdə, məsələn, orta məktəb səviyyəsində, örnək rolunu oynaya biləcək, sinif otaqlarını qızlar və gənc qadınlar üçün daha təhlükəsiz və əlverişli yerlərə çevirə biləcək qadın müəllimləri işə götürmək və təlimləndirmək üçün lazımi səylər göstərməlidir.

69. Komitə iştirakçı Dövlətlərə təhsil müəssisələri və məktəblərdə qızlara və qadınlara qarşı zorakılığı azaltmaq və bununla da onların hörmət və ləyaqətlə rəftar görmək hüququnu qorumaq üçün aşağıdakı tədbirləri görməyi tövsiyə edir:

(a) Təhsil müəssisələrində və onun ətrafında qızlara və qadınlara qarşı zorakılığı, o cümlədən şifahi və emosional təzyiq, təqib, cinsi qısnama və cinsi zorakılıq, fiziki zorakılıq və istismarı qadağan etmək və aradan qaldırmaq üçün müvafiq qanunlar, siyasət və prosedurları qəbul və tətbiq etmək;

(b) Məktəb heyətinin əsasən kişilərdən ibarət olduğu təhsil müəssisələrində daha çox qadın müəllimləri işə götürmək və təlimləndirmək;

(c) Məktəblərdə zorakılığa məruz qalan qızların və qadınların ədliyyəyə və hüquqi müdafiə vasitələrinə səmərəli çıxışını təmin etmək;

- (d) Məxfi və müstəqil məlumat vermə mexanizmləri, effektiv araşdırmalar, lazım gəldikdə cinayət təqibi, günahkarların müvafiq şəkildə cəzalandırılması və qurbanlara/sağ qalanlara xidmət göstərməklə təhsil müəssisələrində qızlara və qadınlara qarşı zorakılıq halları ilə mübarizə aparmaq;
- (e) Təhsil müəssisələrində qızlara və qadınlara qarşı bütün zorakılıq hallarının bildirilməsini və qeydə alınmasını təmin etmək, işə qəbul olunmazdan əvvəl məktəb işçilərinin cinayət qeydlərini yoxlamaq, bütün məktəb işçiləri və tələbələr üçün davranış məəcəlləsini hazırlamaq və tətbiq etmək;
- (f) Məktəblər üçün təlimatlar və qızlara qarşı cinsi qısnama və zorakılığın aradan qaldırılması məqsədilə erkən müdaxilə strategiyalarında müəllimlər və tələbələr üçün icbari təlimlərin təşkil edilməsi də daxil olmaqla, məktəblərdə qızlara qarşı zorakılığın aradan qaldırılması üçün milli fəaliyyət planlarını qəbul etmək;
- (g) Təhsil müəssisələrində zorakılıq hallarının qarşısının alınması və araşdırılması üçün dövlət mexanizmini təyin etmək və problemin həlli üçün yetərli dövlət vəsaiti ayırmaq;
- (h) Məsləhət, tibbi müalicə, İİV/QİÇS-lə bağlı məlumat və dərmanlar daxil olmaqla, zorakılığa məruz qalan qızlar üçün dəstək xidmətləri göstərmək;
- (i) Təhsilin bütün səviyyələrində cinsi və reproduktiv sağlamlıq və hüquqlar, məsuliyyətli cinsi davranış, erkən hamiləliyin və cinsi yolla keçən infeksiyaların qarşısının alınmasına dair hərtərəfli məlumatları əhatə edən yaşa uyğun, sübuta əsaslanan, elmi cəhətdən dəqiq olan icbari kurikulumları hazırlamaq və tətbiq etmək.

Kiber zorakılıq

70. Qızların məruz qaldığı digər sui-istifadə forması kiber zorakılıqdır ki, bunun vasitəsilə cinayətkarların informasiya və kommunikasiya texnologiyaları və müxtəlif sosial media platformalarından istifadə edərək onları qorxudur, hədələyir və ya sıxışdırır. Baxmayaraq ki, kiber zorakılıqla həm oğlanlar, həm də qızlar məşğul olur, araşdırmalar göstərir ki, qızların, xüsusilə də yeniyetmə qızların həm qurban, həm də cinayətkar olmaq ehtimalı oğlanlara nisbətən iki dəfə çoxdur. Yeniyetmə qızların onlayn qurbana çevrilməsi ləqəb qoyma, şayiələr, təhdidlər, məxfi məlumatların, şəkillərin və videoların açıqlanması, qisas pornosu, cinsi qısnama və çox vaxt yad adamlardan gələn cinsi təkliflər daxil olmaqla bir çox formada baş verir.

71. Kiber zorakılığın yeniyetmə qızlara yüngül və ya kəskin emosional təsirlər, təhlükə və qorxu hissləri, bəzi hallarda intihar haqqında düşünmə və ya onu icra etmə kimi müxtəlif təsirləri var.

72. Kiber zorakılığın kökü həmişə məktəb mühitindən qaynaqlanmasa da, Komitə tövsiyə edir ki, iştirakçı Dövlətlər qızları qorumaq üçün məktəblərdə aşağıdakı tədbirləri görsünlər:

(a) Valideynləri kiber zorakılıq fenomeninin yayılması və onun qızlara göstərə biləcəyi təsirlər barədə xəbərdar etmək;

(b) Müəllimləri, tələbələri və valideynləri kiber zorakılığın ala biləcəyi formalar və potensial təsirlər haqqında məlumatlandıraraq hərtərəfli proqramlar hazırlamaq və kiber zorakılığın qurbanı olan tələbələrə məsləhət və dəstək vermək;

(c) Məktəblərdə mövcud olan texnologiyaların kiber zorakılıq məqsədilə istifadə edilməməsini təmin edən siyasətlər tətbiq etmək və onların icrasına nəzarət etmək;

(d) Həmyaşıdlara və müəllimlərə məsləhət xidmətləri, məktəblərdə təhlükəsiz yerlər və anonim məlumat üçün qaynar xətlər yaratmaqla, tələbələrin bu cür hadisələri bildirmək məqsədilə istifadə edilə biləcəyi çoxsaylı və asanlıqla əldə edilə bilən kanallar yaratmaq;

(e) Qızları kiber zorakılıqla məşğul olmağın qurbanların sağlamlığına və rifahına mənfi təsirləri, habelə cinayətkarlara tətbiq edilə biləcək sanksiyalar barədə məlumatlandırmaq;

(f) Qadınlara qarşı informasiya və kommunikasiya texnologiyalarından istifadə yolu ilə edilən və onlayn təcavüzün bütün formalarını müəyyən edən və cəzalandıran qanunvericilik aktını qəbul etmək.

İdarəetmə strukturlarında qadınların bərabər iştirakı

73. Təhsil müəssisələrində müşahidə olunan gender rejimi qadın kadrlara, xüsusən də orta və ali təhsil sistemlərində çalışan kadrlara mənfi təsir göstərir. Bu təsirlər ən çox onların peşədə yüksəlməsində məhdudiyət və qərar qəbuletmə vəzifələrinə keçid dərəcələri baxımından özünü göstərir. Müəllimlik qadınlaşmış peşə hesab edilsə də, bütün dünyada təhsilin bütün səviyyələrində yüksək rəhbər vəzifələrdə qadınlar qeyri-mütənasib dərəcədə az təmsil olunur.

74. Təhsilin bütün səviyyələrində liderlik və qərar qəbuletmə vəzifələrində qadınların kifayət qədər təmsil olunmaması bir neçə amillə izah olunur.

Bunlara təhsilə, xüsusən də aşağı siniflərdə dərs verənlər üçün ali təhsil sertifikatı almaq imkanlarına məhdud çıxış, ayrı-seçkilik xarakteri daşıyan təyinat və yüksəliş təcrübələri, ailə münasibətləri, karyerada fasilələr, mədəni stereotiplər, şəbəkələşmə və himayədarlıq üzərinə qurulmuş kişi mədəniyyətindən uzaqlaşma və qadınların rəhbər vəzifələrə qəbul edilməsinə qarşı davamlı müqavimət daxildir.¹²

75. Komitə iştirakçı Dövlətlərə qadınların bu istiqamətdə üzləşdiyi ayrı-seçkiliyin ləğv edilməsini təmin etmək üçün təhsilin bütün səviyyələrində rəhbər vəzifələrdə gender boşluğunu aradan qaldırmaq məqsədilə aşağıdakı tədbirləri həyata keçirməyi tövsiyə edir:

(a) Ali təhsil müəssisələrində qadınların peşəkar irəliləyişini artırmaq, onlara qabaqcıl aspirantura dərəcələri əldə etmək imkanı vermək üçün qrantlar və/yaxud təqaüdlər vermək və bu dərəcələri qorunmaları üçün stimül və sxemlər tətbiq etmək;

(b) Konvensiyanın 4-cü maddəsinin 1-ci bəndinə və 25 sayılı ümumi tövsiyəyə uyğun olaraq, müvəqqəti xüsusi tədbirlər də daxil olmaqla, müvafiq tədbirlərdən istifadə edərək təhsilin bütün səviyyələrində rəhbər vəzifələrdəki qadınların, xüsusən də bütün sahələrdə universitet professorları arasında qadınların sayının artırılması üçün səyləri gücləndirmək;

(c) Təyinat və irəli çəkilmə prosedurlarını nəzərdən keçirmək, qadınların təhsil müəssisələrində rəhbər vəzifələrdə bərabər iştirakına maneələr törədən, ayrı-seçkilik yaradan istənilən müddəanı, habelə təyinatlar və yüksəlişlərdə ayrı-seçkilik qoyan ənənələri aradan qaldırmaq;

(d) Müəllimlik peşəsində qadınların yüksəlişinə mane olan mövcud təşkilati ənənələri aradan qaldırmaq;

(e) Ali təhsildə vəzifələrdə, o cümlədən universitetlərdə yüksək vəzifələr, professorluq, rektorluq və prorektorluqda bərabərliyin təmin edilməsi üçün müəyyən müddət ərzində hədəflər müəyyən etmək;

(f) Senatlar və şuralar kimi ali təhsildə idarəetmə orqanlarında və tədqiqat orqanlarında qadınların bərabər şəkildə təmsil olunması üçün siyasət və kvotalar müəyyən etmək.

¹² UNESCO-nun bu sənədinə baxın: ED.99/HEP/WCHE/Vol. IV-12, *İyirmi Birinci Əsrdə Ali Təhsil üzrə Ümumdünya Konfransının Materialları: Baxış və Fəaliyyət (Paris 5–9 oktyabr 1998)*, IV cild: http://www.unesco.org/ulis/cgi-bin/ulis.pl?catno=117320&set=005A51B380_3_203&gp=1&lin=1&ll=1.

IX. Təhsil vasitəsilə hüquqlar

76. 1985-ci ildən bəri Birləşmiş Millətlər Təşkilatının bir neçə beynəlxalq konfransı əsas diqqəti insan hüquqları, qadınlar, sosial problemlər və davamlı inkişafa yönəlmiş, gender bərabərliyini və qadınların səlahiyyətlərinin artırılmasını təşviq etmək üçün çoxsaylı tədbirlər müəyyən etmişdir. Konfransların bir çoxunda təhsilin bu məqsədlərə nail olmaq və qadınların cəmiyyətdəki mövqeyini yaxşılaşdırmaq üçün bir vasitə olduğu vurğulanırdı. Təhsil fərdləri dəyişən cəmiyyətlərin ehtiyaclarına uyğunlaşa bilmək bacarıqları ilə təchiz edir və buna görə də qadınların məktəbdən kənar da bütün sahələrdə öz hüquqlarını tələb etmələrinə imkan yaratmaqda çoxaldıcı təsir göstərir. Bununla belə, qadınların təhsil vasitəsilə hüquqlarının icrası hələ də təmin edilmir.

77. Regional fərqlərə baxmayaraq, qlobal məlumatlar göstərir ki, kişilərlə müqayisədə daha çox qadın ali təhsil sertifikatına malikdir və buna görə də insan kapitalının daha yüksək ixtisaslı mənbəyi sayılır. Bununla belə, daha aşağı səviyyəli sertifikata malik kişilər müəyyən iş və vəzifələrdə daha yüksək səviyyəli sertifikata malik olan qadınlara nisbətən üstünlük təşkil edir və bu, əmək bazarlarının üfüqi və şaquli cins seqreqasiyasının universal fenomeninə təkan verir. Buna görə də sertifikatlaşdırma qadınlar və kişilər üçün eyni sosial dəyər daşımır. Hətta hər iki cins bərabər təhsil səviyyəsinə malik olsa belə, çox vaxt işdə kişilərə üstünlük verilir. Regional fərqlərə baxmayaraq, qlobal məlumatlar göstərir ki, kişilərlə müqayisədə daha çox qadın ali təhsil sertifikatına malikdir və buna görə də insan kapitalının daha yüksək ixtisaslı mənbəyi sayılır. Bununla belə, daha aşağı səviyyəli sertifikata malik kişilər müəyyən iş və vəzifələrdə daha yüksək səviyyəli sertifikata malik olan qadınlara nisbətən üstünlük təşkil edir və bu, əmək bazarlarının üfüqi və şaquli cins seqreqasiyasının universal fenomeninə təkan verir. Buna görə də sertifikatlaşdırma qadınlar və kişilər üçün eyni sosial dəyər daşımır. Hətta hər iki cins bərabər təhsil səviyyəsinə malik olsa belə, çox vaxt işdə kişilərə üstünlük verilir.¹³

78. Bu cür sistemli modellər xüsusilə “kişi çörək gətirəndir” ideologiyası əsasında fəaliyyət göstərən əmək bazarında möhkəmlənir və nəticədə muzzdlu əməkdə kişilər dominant mövqe tuturlar. Nəticə etibarilə, əksər cəmiyyətlərdə qadınlar məşğulluğun daha aşağı, işsizliyin və yoxsulluğun isə daha yüksək

¹³ Komitənin keçmiş üzvü Barbara Beylinin Qadınların Statusu üzrə Komissiyanın əlli beşinci sessiyası çərçivəsində keçirilən yüksək səviyyəli dəyirmi masaya verdiyi bəyanata baxın. www.un.org/womenwatch/daw/csw/csw55/panels/HLRTA-Bailey-Barbara.pdf.

səviyyəsini təmsil edir, daha çox yarım-ştat işlərdə işləyir, orta hesabla kişilərdən daha az qazanırlar, həssas iş sahələrində qeyri-mütənasib şəkildə təmsil olunurlar və layiqli iş şəraiti üzrə daha az imkanlara malikdir. Qadınlar sosial və siyasi institutların bütün səviyyələrində qərar qəbul etmə vəzifələrində kifayət qədər təmsil olunmur və real şəxsi muxtariyyətdən məhrumdurlar. Təhsilə çıxış imkanlarının artması qadınların və onların uşaqlarının həyatının vəziyyətini yaxşılaşdırsa da, kök salmış gender ideologiyalarını, strukturlarını və sistemlərini təkrarlayan mədəni inanclar və təcrübələr ucbatından iqtisadi, siyasi və sosial sahələrdə ümumi güc balansını dəyişdirmək və qadınların səlahiyyətlərinin artırılması baxımından strateji fərq yaratmaq üçün hazırda mövcud olan təhsil potensialını gücləndirməyə nail olunmamışdır.

79. Bu təkrarlanan model cinsiyət üzrə əmək bölgüsünü yenidən yaradan və davam etdirən gender sosiallaşması prosesləri ilə əlaqələndirilir ki, bu da nəyin qadına, nəyin kişiyə aid olduğunu müəyyənləşdirir və öz növbəsində kişilərin dövlət sferasında, qadınların isə özəl sahələrdə üstünlük təşkil etdiyi dövlət/özəl bölgü sistemi ilə əlaqələndirilir. Nəticə odur ki, transformativ olmaqdansa, institutlaşdırılmış məktəb sistemi gender nizamını təkrar yaratmaq və kişi/qadın, dominant/təbə və dövlət/özəl iyerarxiyalarını saxlamaq üçün dövlətin alətinə çevrilir.¹⁴

80. Qadınların siyasi proseslərdə və qərarların qəbul edilməsində iştirak səviyyəsində mövcud tendensiya davam edir, yəni qadınlar bu sahələrdə zəif təmsil olduğu üçün onlara aidiyyəti olan siyasətə effektiv təsir göstərə bilmirlər. 2017-ci ildə dünya üzrə seçki əsasında seçilmiş və ya namizədliyi irəli sürülmüş dövlət vəzifələrində çalışan qadınların kişilərə nisbəti təxminən 1:4 olmuşdur. Parlamentlərin aşağı palatalarında qadınlar 23,4 faiz, yuxarı palatalarda isə 22,9 faiz təmsilçi vəzifələri tutur. Eyni tendensiya qadınların dövlət və özəl sektorun idarə heyətinin üzvləri və sədrləri kimi təmsil olunmasında da özünü göstərir. Ayrı-seçkilik yaradan qanunlar, təcrübələr, münasibətlər və gender stereotipləri nəticəsində qadınların siyasi sahədə və iclas otaqlarında iştirakının ciddi şəkildə məhdudlaşdırılması davam edir.

81. Komitə İştirakçı Dövlətlərə qadınların sosial, iqtisadi və siyasi proseslərdə, eləcə də bütün sektorlarda qərar qəbul etmə mövqelərində bərabər iştirakına nail olmaq üçün aşağıdakı tədbirləri həyata keçirməyi tövsiyə edir:

(a) Sosial, iqtisadi və siyasi sahələrdə yüksək səviyyəli və qərar qəbul etmə vəzifələrində kişilərlə bərabər iştirak etmək üçün qızlara və qadınlara tənqidi

¹⁴ Ibid.

düşünmə bacarıqlarını və özünə müsbət dəyər və inam hissini aşıllayan qurucu tədris strategiyalarını mənimsəmək məqsədilə müəllimləri təlimləndirmək;

(b) Xüsusilə kişilərin üstünlük təşkil etdiyi peşə və işlərdə yüksək vəzifələrə və qərar qəbuletməyə çıxışı təmin etmək üçün qızların və qadınların təhsilin yüksək səviyyələrində elmi, texniki və idarəetmə kurslarında iştirakını və bununla da onların ixtisaslarını gücləndirmək üçün müvafiq təhsil seçimləri və proqramlarını qəbul etmək;

(c) Qadınların rolunun artırılmasına, onların ailə və cəmiyyətdə iştirakına yönəlmiş mülki və vətəndaşlıq məsələlərinə dair məktəb proqramlarını və böyükər üçün gender əsaslı davamlı maarifləndirmə proqramlarını gücləndirmək;

(d) İctimai həyatın bütün sahələrinə tam töhfə vermək üçün lazım olan bilik və bacarıqlara yiyələnmələrini təmin etmək məqsədilə hökumət, dövlət siyasəti, iqtisadiyyat, informasiya və kommunikasiya texnologiyaları və elm sahələrində təhsil və təlim vasitəsilə bütün qadınların səlahiyyətlərinin artırılmasının əhəmiyyətini dərk etmək;

(e) Kişilərin imtiyazlı olduğu və ləyaqətdən daha çox himayəçilik əsasında yüksək statuslu peşə sektorlarında üstünlük təşkil etdiyi əmək bazarlarının köklü üfqi seqreqasiyasına qarşı çıxmaqla qadınların layiqli əmək hüququnu qorumaq;

(f) Siyasi iştiraka imkan yaratmaq və daha geniş demokratik proseslərdə iştirakını təşviq etmək üçün qadınların informasiya və kommunikasiya texnologiyalarına, o cümlədən e-hökumət alətlərinə çıxış imkanlarını yaxşılaşdırmaq və genişləndirmək, eyni zamanda bu cür texnologiyaların qadınların, o cümlədən təcrid olunmuş insanların ehtiyaclarına cavab vermə qabiliyyətini artırmaq;

(g) Qadınları rəhbər vəzifələrdə iştirak etmək və ictimai həyatda məsuliyyət daşımaq istiqamətində təlimləndirmək və səlahiyyətləndirmək üçün onlarla məsləhətləşmə əsasında müvafiq alətlər, bacarıqlar və təlim proqramları hazırlamaq;

(h) Qadınların sosial, iqtisadi və siyasi sahələrə çıxışı və tam iştirakına maneələr yaradan qərəzli yanaşmaları və gender stereotiplərini aradan qaldırmaq üçün bütün lazımi tədbirlər görmək.

X. Dövlət məsuliyyəti: icra və monitoring

82. Hazırkı ümumi tövsiyənin əvvəlki bölmələrindəki məlumatlar göstərir ki, qızların və qadınların təhsil hüququnun təmin etmək istiqamətində müəyyən nailiyyətlər əldə olunsada, onların hər üç sahədə – təhsilə çıxış, təhsilin daxilində və təhsil vasitəsilə – hüquqları hələ də tam icra edilməmişdir. Buradakı tövsiyələr bu üç sahədə qızların və qadınların hüquqlarını təmin etmək və qorumaq üçün tələb olunan siyasət və qanunvericilik bazalarının, maliyyə və insan resurslarının qəbul edilməsi və bu sahələrdə islahatlar aparılması üçün lazımı meyarları müəyyən edir. Təhsil son nəticədə qadınların şəxsi, sosial, iqtisadi və siyasi səlahiyyətlərinin artırılması üçün alət və onları milli və regional inkişaf proseslərinə birbaşa töhfə vermək imkanlarından istifadəni təmin etmək üçün vasitədirsə, o zaman bu tədbirlərə diqqət seçim deyil, icbaridir. Sistemlərin və strukturların transformasiyası ancaq siyasi iradənin olduğu yerdə həyata keçirilə bilər. Komitənin ümumi tövsiyələri, xüsusilə də Konvensiyanın 2-ci maddəsi altında iştirakçı Dövlətlərin əsas öhdəliklərinə dair 28 sayılı (2010) ümumi tövsiyəsinə uyğun olaraq, iştirakçı Dövlətlər Konvensiya kimi sazişlər çərçivəsində öz üzərlərinə götürdükleri beynəlxalq icbari qüvvəyə malik öhdəliklərini tam şəkildə icra etməlidirlər.

83. Komitə iştirakçı Dövlətləri qızların və qadınların təhsil almaq, təhsil daxilində və təhsil vasitəsilə hüquqlarını qorumaq üçün hazırkı ümumi tövsiyədə əks olunmuş, Konvensiyanın 10-cu maddəsində təfərrüatlı şəkildə izah edilmiş və Konvensiyanın digər maddələri və Komitənin digər ümumi tövsiyələri ilə əlaqələndirilmiş tövsiyələrin vaxtında yerinə yetirilməsini və monitoringini təmin etmək məqsədilə aşağıdakı tədbirləri görməyə çağırır:

(a) Ümumi tövsiyənin bütün maraqlı tərəflərə, o cümlədən təhsil sektoru və yardımçı sektorlarla məşğul olan bütün dövlət rəsmiləri, təhsil sisteminin bütün səviyyələrində olan təhsil işçiləri, tələbələr, valideynlər, mətbuat, müvafiq milli və icma təşkilatları arasında geniş yayılmasını təmin etmək;

(b) Lazım gələrsə, sənədi milli dillərə və iştirakçı Dövlətlərdəki etnik azlıq qruplarının istifadə etdiyi dillərə tərcümə etmək;

(c) Aydın vaxt qrafikləri, nailiyyətlərin ölçülməsi üçün meyarlar və strategiyanın xüsusi aspektlərinə nəzarəti təmin etmək üçün təyin edilmiş şəxslər ilə təchiz edilmiş hərtərəfli icra və monitoring strategiyasının hazırlanması məqsədilə təhsil və təhsil xidmətlərinin göstərilməsi ilə məşğul olan əsas dövlət sektorlarının və təhsil sahəsindəki əsas qeyri-hökumət tərəflərinin təmsil olunduğu milli çoxsahəli işçi qrupunu yaratmaq;

(d) Hazırkı ümumi tövsiyənin icrasını bu sənəddən irəli gələn, qızların və qadınların təhsilə çıxış, təhsil daxilində və təhsil vasitəsilə hüquqlarına dair digər beynəlxalq, regional və milli sənədlərin tələblərinə uyğunlaşdırmaqla, nəticələrin monitorinqi üçün məlumat vermək və nəticələri maksimuma çatdırmaq üçün adekvat kəmiyyət və keyfiyyət ölçülü məlumat toplularının mövcud olmasını və əlçatan olmasını təmin etmək.

